

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**4-6 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARIN SOSYAL DAVRANIŞLARININ
BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeycan ÇELİK

Malatya, 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**4-6 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARIN SOSYAL DAVRANIŞLARININ
BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeycan ÇELİK

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Bahadır KÖKSALAN

Malatya, 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

T.C.

İnönü Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

İlköğretim Ana Bilim Dalı

Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı

Zeycan ÇELİK tarafından hazırlanan 4-6 yaş aralığı çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi başlıklı bu çalışma, [Sınav Tarihi **19.09.2019**] tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Tezin Türü:Yüksek Lisans/Doktora] tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan:

Doç. Dr. Serpil PEKDOĞAN

.....

Üye (Tez Danışmanı):

Dr. Öğr. Ü. Bahadır KIRALAN

.....

Üye :

Dr. Öğr. Ü. İbrahim AKKAŞ

.....

Üye :

.....

.....

Üye :

.....

.....

O N A Y

...../...../201..

Doç. Dr. Niyazi ÖZER
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğretim Üyesi Bahadır KÖKSALAN'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **4-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Zeycan ÇELİK

ÖNSÖZ

Araştırmamda bana bilgi ve tecrübeleriyle yardımcı olan değerli hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Bahadır KÖKSALAN'a, tez çalışmamda Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği'ni kullanmama izin veren Sayın Prof. Dr. Meziyet ARI ve Sayın Dr. Müge ŞEN'e ölçeklerimi uygulamam da yardımcı olan okullara, öğretmenlere, tüm hayatım boyunca bana her zaman destek olan annem ve babama, eğitim hayatım boyunca bana göstermiş olduğu anlayış ve destek için eşim Taner ÇELİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Zeycan ÇELİK

ÖZET

4-6 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARIN SOSYAL DAVRANIŞLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

ÇELİK, Zeycan

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü,
Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Bahadır KÖKSALAN
Mayıs-2019, XI + 66 Sayfa

Bu araştırmanın amacı; okul öncesi eğitim kurumuna devam eden (dört-altı yaş aralığı) çocukların sosyal davranışlarının öğretmen değerlendirmesi ile belirlenmesi ve bu davranışlar üzerinde farklılık oluşturacağı varsayılan (cinsiyet, yaş, kardeş sahibi olma durumu, doğum sırası ve anne-babanın; eğitim düzeyi ve çalışma durumu ile ailenin sosyo-ekonomik düzeyi) değişkenleri açısından incelenmesidir. Araştırma tarama modelinde olup, araştırmanın evrenini 2018/2019 Eğitim Öğretim Yılında Elazığ ili merkezinde MEB'e bağlı bulunan 9 bağımsız anaokulu ve ilkokul bünyesindeki 4 anasınıfına devam eden 4-6 yaş aralığı çocuğu bulunan 850 çocuğun anne veya babası ve 115 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubuna çalışmaya gönüllü olarak katılan 740 anne ve 740 baba toplam 1480 ebeveyn ve 102 öğretmen dahil edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Nicki, Crick, Juan, Casas ve Monique Mosher tarafından geliştirilip, Şen (2009) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formu Aracı'na ek olarak araştırmacı tarafından anne babaların demografik özelliklerini belirlemek için Aday Kayıt Formu kullanılmıştır.

Elde edilen verilerin analizinde sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan paket programlar kullanılmıştır. Varyansların homojenliği için Levene, bağımsız gruplar için Bağımsız Örneklem T Testi, ikiden fazla gruplar arasındaki farklılıkları belirlemek için Tek Faktörlü Varyans Analizi ve Tukey çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır.

Bulgular incelendiğinde; örnekleme oluşturan çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları ve olumlu sosyal davranışlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık tespit

edilmiştir. Farklılığın nedenlerine alt ölçekler bağlamında bakıldığında; açık/fiziksel saldırganlık alt boyutunda erkek çocukların puan ortalamalarının yüksek olmasından kaynaklandığı anlaşılırken, olumlu sosyal davranış alt boyutunda ise kız çocukların puan ortalamalarının anlamlı derecede yüksek olmasından kaynaklandığı görülmüştür. Çocukların olumlu sosyal davranışları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Örneklemi oluşturan çocukların saldırganlık davranışları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiş bu farklılığın kız çocuklarında dolaylı saldırganlık ve erkek çocuklarında ise dolaysız (doğrudan) saldırganlık olarak sergilendiği tespit edilmiştir. Anne ve baba çalışma durumu ve aile yapısı değişkenleri açısından anlamlı farklılık gözlenmemiştir. Çocukların anne-baba eğitim durumları ile olumlu sosyal davranışları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiş ve bu durum ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe farklılığa sebep olan faktör olarak tespit edilmiştir. Ayrıca aile yapısı demokratik aile yapısı sergileyen ailelerin çocuklarında özgüven ve kişilik gelişimlerinde olumlu olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Okul Öncesi Eğitim, Sosyal Davranış, Aile, Çocuk

ABSTRACT

INVESTIGATION OF SOCIAL BEHAVIOR OF 4-6 YEARS OLD CHILDREN IN TERMS OF SOME VARIABLES

ÇELİK, Zeycan

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü,

Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Bahadır KÖKSALAN

Mayıs-2019, XI + Page : 66

The aim of this study is to identify the social behaviors of children who are in four - six years old groups and attending pre-school education institutions according to the opinions of teachers and prescribe the effects of some variables (age, gender, status of siblings, order of birth educational level of parents, business status of parents and socio-economic level of the family) that is supposed to be effective on students' behaviour.

The sample of the study consists of 850 children whose age varies from four, five to six years old children attending nine kindergartens and four primary schools, their parents, and 115 teachers in Elazığ province center in 2018-2019 educational year. In addition to this sample, 1480 volunteer parents and 102 teacher took place in the study. In the study, in addition to the Pre-School Social Behaviour Scale Teacher Form, which is developed by Nicki, Crick, Juan, Casas and Monique to collect data in studies and adapted into Turkish language by Şen (2009) the Candidate Registration Form was used in order to find the demographical features of parents.

In order to analyze data, the packet programs that are generally used in social sciences was used. Levene for homogeneity of variances, Independent Sample T Test for independent groups, and to find differences between more than two groups Single Factor Analysis of Variance and Tukey multiple test was used.

When the findings were examined; a meaningful difference in terms of physical / physical aggression behaviors and positive social behaviors according to gender were determined. When we look at reasons of difference in terms of sub-dimensions; open / physical aggression sub-dimension of male children was found to be due to the high average score, positive social behavior in the sub-dimension of the average score of female children was observed to be due to the average level. It was observed that there was a significant difference between the positive social behavior of children and their ages. There was a significant difference between the aggressiveness behaviors that formed the sample and the gender variable and it was identified that this difference was indirect aggression in girls and direct aggression in boys. In parents' working status and family structure variables, no significant difference was observed. There is a significant difference between the status of parents' education and positive social behaviors. In addition, the family structure of the democratic family structure in the children's self-confidence and development of the personality emerged.

Key Words: Preschool Education, Social Behavior, Family, Child

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

KABUL VE ONAY SAYFASI	i
ONUR SÖZÜ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Problem Cümlesi	5
1.5. Alt Problemler Belirlenen amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır	5
1.5.1. Alt Problemler	6
1.6. Araştırmanın Varsayımları	6
1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.8. Tanımlar	7
2. KURAMSAL BİLGİLER ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	8
2.1. Kuramsal Bilgiler	8
2.1.1. Okul Öncesi Eğitim ve Önemi	8
2.1.2. Sosyal Gelişimde Kavramlar	10
2.2. Sosyal Gelişim	10
2.2.1. Sosyal Yeterlilik	10
2.2.2. Sosyalleşme	10
2.2.3. Sosyal Beceri	11
2.2.4. Sosyal Zeka	11
2.2.5. Sosyal Olgunluk	12
2.2.6. Sosyal Fobi	12

2.2.7. Empati	12
2.2.8. 4. Yaş Dönemi Sosyal Gelişim Özellikleri	15
2.2.9. 5 Yaş Dönemi Sosyal Gelişim Özellikleri	15
2.2.10. 6 Yaş Dönemi Sosyal Gelişim Özellikleri	15
2.3. Davranış Kuramları	16
2.3.1. Sosyal Öğrenme Kuramı	16
2.4. Okul Öncesi Dönemde Akran ve Arkadaşlık İlişkileri	17
2.5. Saldırganlık ve Saldırganlığın Tanımı	18
2.6. Saldırganlık ve Cinsiyet İlişkisi	20
2.7. Konu İle İlgili Yapılan Araştırmalar	24
BÖLÜM III	31
3.YÖNTEM	31
3.1. Araştırma Modeli	31
3.2. Evren ve Örneklem	31
3.3. Verilerin Toplanması	34
3.3.1. Veri Toplama Araçları	34
3.3.2. Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği- Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF) (Preschool SocialBehaviorScale- Teacher Form, PSBSTF)	35
3.3.3. Aday Kayıt Formu	36
3.3.4. Uygulama	36
3.3.5. Verilerin Analizi	36
4. BULGULAR.....	37
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	49
5.1. SONUÇLAR	49
5.1.1. Cinsiyet Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları	49
5.1.2. Yaş Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları	50
5.1.3. Çocuk Sayısı Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları	51
5.1.4. Doğum Sırası Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları	52
5.1.5. Anne Eğitim Düzeyi Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları	52
5.1.6. Baba Eğitim Düzeyi Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları	53
5.2. ÖNERİLER	53
KAYNAKÇA.....	56

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1. Çocukların Demografik Özellikleri.....	32
Tablo 2. Ebeveynlerin Demografik Özellikleri	33
Tablo 3. Okul öncesi çocukların cinsiyetleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin t testi ile incelenmesi	37
Tablo 4. Okul öncesi çocukların babalarının çalışma durumları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin t testi ile incelenmesi	38
Tablo 5. Okul öncesi çocukların annelerinin çalışma durumları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin t testi ile incelenmesi	39
Tablo 6. Okul öncesi çocukların aile yapıları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin t testi ile incelenmesi	40
Tablo 7. Okul öncesi çocukların yaşları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi.....	41
Tablo 8. Okul öncesi çocukların kardeş sayıları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi	42
Tablo 9. Okul öncesi çocukların doğum sıraları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi	44
Tablo 10. Okul öncesi çocukların anne eğitim düzeyleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi	45
Tablo 11. Okul öncesi çocukların baba eğitim düzeyleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi	46
Tablo 12. Okul öncesi çocukların ailelerinin gelir düzeyleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi.....	47

KISALTMALAR

AKF : Aday Kayıt Formu

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

OÖSDÖ-ÖF : Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formu

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Çalışmanın bu kısmında problem durumu, alt problemler, çalışmanın amacı, sınırlılıkları önemi, varsayımları ve çalışmada geçen tanımlara değinilmiştir.

1.1. Problem Durumu

İnsan sosyal bir varlıktır. İçinde yaşadığı toplumun yaşayış biçimine, kurallarına inançlarına uygun biçimde yaşamayı öğrendikçe sosyalleşir. Bu, doğuşundan itibaren başlayıp tüm yaşam boyu süren uzun bir süreci kapsar.

Çocuğun bu süreçte sosyal davranışlarını etkileyen birçok faktör vardır. İlk olarak çocuk kendisine en yakın olan anne-babasını gözleyerek model alarak davranış geliştirir. Bu davranışlar, sosyal kabul gören davranışlar olabileceği gibi sosyal kabul görmeyen davranışlarda olabilir. Anne baba, davranışlarının çocuğun sosyal davranışları üzerinde ne kadar etkili olduğunu bilmesi çocuğa iyi bir model olması yönünde katkı sağlaması beklenmektedir. Günümüzde aile yapısına baktığımızda geniş aile yaşamının yerini çoğunlukla çekirdek ailenin aldığı görülmektedir. Bu durum çocuğa yaklaşım tarzında değişikliğe yol açmıştır.

Bir evde anne, baba ve çocuklarla birlikte yaşayan aile içinde etkili olan kişilerin var olması ile olumsuz sosyal davranışlar arasında anlamlı bir bağ olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur (Ellis, 1988). Bu araştırmalar, anti-sosyal davranışların fazlaşma riskine karşın aile tipinin önemli değişken olduğunu göstermektedir.

Greenand Piel, 2002 yılında yaptığı bir araştırmada çocuklarına olumlu sosyal davranış imkanları oluşturarak bunları ödüllendiren ve toplum tarafından kabul edilmiş sosyal davranışlarıyla çocuklarına örnek olan anne baba yardım sever, birlikte hareket edebilen ve fedakârlıkta bulunabilen çocuklara sahip olma beklentisi geliştirebilirler. Sosyal olarak bir davranış sergilemen bireyin duruma, kültürüne ve ailenin standartlarına göre değişiklik gösterir (Bayhan ve Artan, 2004).

Çocuklar, ailesinden sonra okul öncesi eğitim kurumlarında kendi akranları ile kaynaşarak, başkalarının haklarında saygı göstererek ve kurallara uyarak sosyalleşmeye başlarlar (Özyürek ve Ceylan, 2014).

Başkalarının davranışlarını gözlemleyerek sosyal olarak kabul edilen ve edilmeyen davranışlar öğrenilmektedir. Bu gözlemler ile öğrenilen davranışlar uygun ortamlarda pekiştirildiğinde kendini göstermektedir (Altınöglü-Dikmeer, 1997). Çocuğun davranışlarını pekiştireceği en uygun ortamlar akranlarıyla birlikte olduğu okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Burada çocuğun davranışları üzerinde anne babası kadar okuldaki akranlarının da etkili olduğu görülür. Davranış problemlerinin önlenmesinde akranları ile olumlu sosyal davranışlar kazanacakları eğitim ortamları oluşturulması çok önemlidir. Çocuğun akranları ile kurduğu ilişki sosyal davranışlarını şekillendirmektedir.

Akran ilişkileri, toplum tarafından kabul gören ve reddedilen davranış örneklerini içeren çok yönlü bir ilişki türüdür (Rodkin & Hodges, 2003). Bu dönemde nezaket, işbirliği ve paylaşma gibi kabul gören sosyal davranışlar başlar ve zamanla artar. Çocuğun yaşları ile ilişkileri okul öncesi dönemde saldırganlık ve anlaşmazlık gibi ilişkilerinin seyrini değiştirebilir (Hay, Payne & Chadwick, 2004). Yaş grupları değiştikçe akranlar arasında sosyal davranış biçiminde farklılıklar olmaktadır.

Yaş açısından sosyal davranışlar incelendiğinde, 5-6 yaştan sonra yakın ve gerçek arkadaşlıkların ve akran ilişkilerinin örnekleri gözlemlenmektedir (Erwin, 1993). Bu yaşlardan sonra çocukları sorunları çözmek için bazı sosyal davranışlar ve farklı stratejiler de geliştirmeye başlarlar (Hay, 2006). İyi ilişkiler kurma ve diğer arkadaşlarıyla beraber olma isteğinin baskın olduğu bu dönemden sonra, altı-yedi yaşlarında, çocukların kavga, rekabet ve çatışmaların yanı sıra sempati ve dostluk gibi davranışlarda buldukları görülmüştür (Beyazkürk vd., 2007)

Sözlü yetenekleri geliştikçe çocuklar fiziksel anti-sosyal davranışların yerine ad takma ve yüze vurma gibi sözlü anti-sosyal davranışlar gösterirler. Okul öncesi eğitim kurumlarında daha büyük çocuklar arkadaşlarına fiziki olarak zarar vermek yerine onların hislerini zedelemek istediklerinden dolayı bu tür davranışlarda bulunurlar. Bu da çoğu kültürde kızgınlığın yaş arttıkça daha da gizlendiği ve anti-sosyal davranışların daha çok kontrol edildiği anlamına gelir (Beeand Denise, 2003; Kail, 1998).

Çocukların anne babalarıyla ilişkilerini aile örüntüsü içindeki yerleri de (yani doğum sırası ya da sıralama konumu) etkileyebilir. Doğum sırası üzerine yürütülen ilk araştırmalar, söz konusu etkilerin çok az olduğunu göstermiştir. Anne babalar genellikle ilk çocuklarından daha olgun olmalarını beklerler, ayrıca bu çocuğa karşı daha hassas ya

da daha çocuk merkezli davranabilirler. İlk doğan çocukların daha çok cezalandırıldığı da görülür, bunun nedenlerinden biri, anne babanın zor kullanmadan uygulanan denetim biçimlerini uygulamada henüz beceri kazanmamış olmasıdır (Kowalski, vd., 2004).

2004 yılında Koçak ve Tepeli inceledikleri araştırmada; 4-5 yaş çocuklarında sosyal ilişkiler ve işbirliği davranışlarını ele almışlar ve sosyal ilişkiler ile sosyal işbirliği davranışlarında erkek çocuklarının puanlarının kızlara göre daha az baskın olduğu sonucunu bulmuşlardır.

Amerikan Psikiyatri Birliği (1994), erkeklerde saldırganlık, öfke, karşıt olma gibi sorunlarının kızlardan daha fazla olduğunu belirtmiştir. Yapılan birçok araştırmada erkeklerin kızlardan daha fazla problemlili davranış sergilediği belirtilmiştir (Duncan ve ark, 1994, Eiden 1999, Kaiser ve ark. 2000, Lavigne ve ark. 1996).

Yapılan çalışmalar anne baba eğitim durumunun çocuğun sosyal davranışlarında etkisini ortaya koymuştur. Günindi 2008 yılındaki çalışmasında, üniversite ve lise mezunu annelerin çocuklarının, ilkököl mezunu annelerin çocuklarından sosyal uyum becerilerinin daha olumlu olduğunu belirtmiştir.

Özbey (2009) yılında yaptığı araştırmada ise, çocukların annelerinin eğitim düzeylerine göre Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği'nde (PKBS-2) bulunan *Sosyal Beceri Ölçeği'nin genelinden ve tüm alt boyutlarından* alınan puanlara göre sayısal verilerde bir fark olmadığını ortaya koymuştur.

Pekdoğan (2011) yılında yaptığı araştırmada, çocuğun daha önce okul öncesi eğitim alması, ailenin aylık geliri ve babanın eğitim seviyesi ile çocukların kendini kontrol etme becerileri arasında ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmaya göre ailenin aylık toplam geliri arttıkça çocukların kendini kontrol etme becerilerinde bir azalma, babanın eğitim seviyesi arttığında ise çocukların da akran baskısı ile başa çıkma becerilerinin geliştiği belirlenmiştir.

Sosyo-ekonomik düzeyin çocuğun sosyal davranışları üzerindeki etkilerinin saptamayı amaçlayan araştırmalara baktığımızda, ailenin sosyo-ekonomik durumu ile çocuğun sosyal davranışları arasında ilişkiyi ortaya koymuştur. Bu yönde Balat, Şimşek ve Akman (2008) tarafından yapılan araştırmada erken çocukluk eğitim alan çocukların davranış problemlerinin öğretmen ve anne değerlendirilmeleri açısından karşılaştırmaları sonucunda, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan anneler çocuklarını

sosyo-ekonomik düzeyi orta ve yüksek olanlara göre daha az sorunlu olarak bildirmişlerdir.

Bu bilgilere dayanarak, bu çalışmada 4-6 yaş aralığında olan okul öncesi kurumlarına devam eden çocukların sosyal davranışları üzerinde yaş, cinsiyet, doğum sırası, kardeş sahibi olma durumu ve anne-babanın; eğitim düzeyi ve çalışma durumu ile ailenin sosyo-ekonomik düzeyi değişkenleri açısından farklılık göstermekte midir?" Sorusu incelemiş ve bu araştırmanın problemini oluşturmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; okul öncesi eğitim kurumuna devam etmekte olan 4-6 yaş aralığı çocukların sosyal davranışlarının öğretmen değerlendirmesi ile belirlenmesi ve bu davranışlar üzerinde farklılık oluşturacağı varsayılan (yaş, kardeş sahibi olma durumu, cinsiyet, doğum sırası ve anne-babanın; eğitim düzeyi ve çalışma durumu ile ailenin gelir durumu) değişkenler açısından incelemektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Araştırma; okul öncesi dönem çocuğunun sosyal davranışlarında farklılık oluşturan değişkenlerin ortaya konulması; çocukların sosyal gelişimleri ile ilgili bilgi edinerek, çocuğun gelişimde desteklenmesi gereken yönleri tespit etmede aile ve öğretmene ışık tutması bakımından önemlidir. Sosyal davranışların biliniyor olması, Çocukların eğitiminde doğru yöntemlerle eğitim görmelerinin sağlanması beklenmektedir. Bu da daha sağlıklı bireyler yetiştirmede önemli bir faktör olması bakımından önemlidir.

Son yıllarda okul öncesi eğitim ve çocuk gelişimi alanında yapılan araştırmalara bakıldığında daha çok zihinsel gelişim alanında çalışmalar yapıldığı sosyal gelişim alanında yürütülen çalışmalarda düşüş olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın sosyal davranışları incelemesi, alana katkı açısından önemlidir.

Ayrıca iletişim araçlarının hayatımızda daha çok yer alması hem aile içi iletişimi hem de çevreyle iletişimi olumsuz etkilediği görülür. Çocukların iletişim araçlarıyla daha çok zaman geçirmesi sosyal yönden zayıflamasına neden olabilir. Bu gibi durumlarda daha çok sosyalleşme yollarını aramak gerekli olabilir. Bu nedenle de bu araştırmanın alana ve eğitimcilere katkı sağlaması beklenmektedir.

Okula başladığında bir takım sosyal davranışlara yeterince sahip olmayan çocuklar okulda yapması gereken davranışları yerine getirme, arkadaşlık kurma, başkalarıyla uyum içerisinde bir arada yaşama davranışlarını göstermede zorluk çekebilir. Çocuğun bu davranışları kazanamamasındaki etkenleri ortaya koyması açısından bu araştırmadan elde edilecek veriler önemlidir. Elde edilecek sonuçların hem ailelere hem de öğretmenlere ışık tutması beklenmektedir. Araştırmanın; çocuğun sosyal gelişimini desteklerken öncelikleri ortaya koyması açısından da önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Elazığ ilinde görev yapan ilkokul bünyesindeki anasınıflı öğretmenleri ve bağımsız anaokullarındaki öğretmenleri kapsamı açısından çok yönlü araştırma olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu çalışma çocukların sosyal davranışlarında çocuğun cinsiyeti, yaşı, kardeş sayısı, doğum sırası, annenin ve babanın öğrenim durumu, çalışma durumu, sosyo-ekonomik durumu ve aile yapısı gibi değişkenleri bakımından farklılık olup olmadığını ortaya koyması yönünden önemli bulgulara ulaşılmıştır. Bu durumun hem öğretmenlere hem de ailelere çocuğun sosyal gelişimini desteklerken ışık tutması beklenmektedir. Ayrıca araştırmanın yeni araştırmalara kaynak oluşturması da hedeflenmektedir.

1.4. Problem Cümlesi

Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden (4-6 yaş aralığı) çocukların sosyal davranışları cinsiyet, kardeş sahibi olma durumu, yaş, doğum sırası ve anne-babanın; eğitim düzeyi ve çalışma durumu ile ailenin sosyo-ekonomik düzeyi değişkenleri bakımından farklılık göstermekte midir?" cümlesi çalışmanın problem cümlesi olarak belirlenmiştir.

1.5. Alt Problemler Belirlenen amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır

Araştırmanın problem cümlesine dayanarak aşağıda bulunan alt problemlere yanıt aranmıştır: değişkenleri bakımından farklılık göstermekte midir?" cümlesi çalışmanın problem cümlesi olarak belirlenmiştir.

1.5.1. Alt Problemler

1. Çocuğun sosyal davranışları üzerinde yaş değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?
2. Çocuğun sosyal davranışları üzerinde cinsiyet değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?
3. Çocuğun sosyal davranışları üzerinde kardeş sayısı bakımından farklılık göstermekte midir?
4. Çocuğun sosyal davranışları üzerinde doğum sırası açısından bakımından farklılık göstermekte midir?
5. Çocuğun sosyal davranışları üzerinde annenin öğrenim durumu bakımından farklılık göstermekte midir?
6. Çocuğun sosyal davranışları üzerinde babanın öğrenim durumu bakımından farklılık göstermekte midir?
7. Çocuğun sosyal davranışları üzerinde annenin çalışma durumu bakımından farklılık göstermekte midir?
8. Çocuğun sosyal davranışları üzerinde babanın çalışma durumu bakımından farklılık göstermekte midir?
9. Çocuğun sosyal davranışları üzerinde ailenin sosyo-ekonomik durumu bakımından farklılık göstermekte midir?
10. Çocuğun sosyal davranışları üzerinde ailenin yapısı bakımından farklılık göstermekte midir?

1.6. Araştırmanın Varsayımları

1. Okul öncesi okullarda görev yapan öğretmenlerin Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeğindeki sorulara Öğretmen Formu vasıtasıyla çocuklara dair bilgileri objektif ve içten cevapladıkları kabul edilmiştir.

2. Çalışmada kullanılan Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeğinin 4-6 yaş aralığında bulunan çocukların sosyal davranışlarının değerlendirilmesinde yeteri düzeyde olduğu kabul edilmiştir.

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmada amacını meydana getiren sosyal davranışlar, kullanılan ölçme aracında ölçülen özellikler (ilişkisel saldırganlık, açık/fiziksel saldırganlık, depresif duygulanım, olumlu sosyal davranış) ile sınırlıdır.

2. Araştırma, örnekleme oluşturan Elazığ ilinde bulunan ve MEB'e bağlı bağımsız anaokullarına ve ilkokul bünyesindeki anasınıfına giden dört-altı yaş aralığı çocuklar ile sınırlıdır.

3. Araştırma 2018-2019 eğitim ve öğretim yılında, okul öncesi eğitime devam eden 4-6 yaş aralığındaki çocuklardan elde edilen verilerle sınırlıdır.

4. Araştırmanın sonuçları, araştırma kapsamında bulunan çocukların özelliklerine benzer gruplar için düşünülebilir.

1.8. Tanımlar

Okul Öncesi Eğitim :“Doğumdan ilkokul eğitim yaşına kadar olan zamanda, çocukların yetenekleri, kişisel farklılıkları, gelişim özellikleri dikkate alınarak fiziksel, sosyal, duygusal, dil ve zihinsel açıdan gelişimlerinin zengin çevre uyarıcılarıyla zenginleştirildiği, yaratıcı yönlerinin ortaya çıkarıldığı, ailenin ve eğitimcilerin etkin olduğu sistemli eğitim sürecidir” (Okul Öncesi Eğitim Programı Kitabı, 2016)

Sosyal Davranış : Kişinin toplumdan etkilenerek toplumun beklentilerine uygun davranış göstermesidir (Demirkaya, 2012)

Aile: Ana-baba ve çocuklardan, kan bağıyla bağlı olduğu kişilerden oluşan ekonomik ve toplumsal bir birliktir (Gökçe, 1991).

BÖLÜM II

2. KURAMSAL BİLGİLER ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu kısımda araştırmanın kuramsal bilgilerine ve araştırma konusunda yapılmış çalışmalar yer almaktadır.

2.1. Kuramsal Bilgiler

2.1.1. Okul Öncesi Eğitim ve Önemi

Alan yazınlarına bakıldığında okul öncesi eğitimin çeşitli tanımı olduğu görülmektedir. Aral, Kandır ve Yaşar (2003) Okul öncesi eğitimi; çocuğun doğumundan itibaren zorunlu eğitime başladığı ana kadar olan zaman diliminde çocukların ilerdeki hayatında önemli bir yere sahip olan; zihinsel, sosyal-duygusal, bedensel, psiko-motor, zihinsel ve dil gelişimlerinin önemli oranda tamamlandığı, kişiliğin oluştuğu “Erken çocukluk çağı” olarak tanımlanan eğitim ve gelişim süreci olarak adlandırılmaktadır.

Başka bir açıdan, okul öncesi eğitim, “0–72 aylık çocukların, içinde yaşadığı toplumun değerlerine bağlı kalarak tüm gelişimlerini yönlendiren, zihinsel gelişim sürecinde çocuğa yardımcı olan duyguların gelişimini ve üretgen olmasını sağlayan, öz güven kazanarak kendini rahat ifade etmesini sağlayan sistemli bir eğitim sürecidir” (Yılmaz, 2003).

Tuğrul (2006) “Okul öncesi eğitim, hayat boyu sürecek öğrenmenin temelini atıldığı 0–72 ay arasında çocuğun çok yönlü gelişimini destekleyerek, sistemli bir eğitim süreci olarak ifade etmektedir. Ural ve Ramazan (2007), 0–72 aylık çocukların gelişimlerini sağlamayı amaçlayan sistemli, organize ve planlı her çeşit eğitim etkinliklerini genellikle “okul öncesi eğitim” olarak belirtmişlerdir (Akt. Özgül, 2011).

Okul öncesi eğitim, eğitim basamaklarının temelini oluşturması bakımından önemlidir. Hayatın ilk altı yılını oluşturan okul öncesi eğitim, çocuğun tüm eğitim hayatını etkilediği gibi çocuğun toplum içindeki yerini de belirleyebilmektedir. Bundan dolayı okul öncesi eğitim ve okul öncesi dönem her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır.

Okul öncesi dönem, çocuğun içinde yaşadığı ortamı inceleyip anlamaya ve öğrenmeye çalıştığı dönemdir. Bu dönemde çocuk çevresindekilerle iletişim içinde olmaya, bulunduğu toplumun değerlerine ve o toplumun kültürel yapısına uygun davranış sergilemeye çalışır (Demiriz, Karadağ, Ulutaş, 2003).

Çocuk eğitimi, bakımı üzerine yapılan tüm araştırmalar günümüze ulaştığında, sosyal, toplumsal ve ekonomik değişimlerin etkisiyle, çocukların sonraki hayatlarında ihtiyaç duyacağı, bilişsel ve dil, psikomotor, bedensel, sosyal-duygusal, becerilerinin büyük oranda kazanıldığı ve karakterin oluştuğu okul öncesi döneme ait önemli bulguları kapsamaktadır. Çocuğun hayatında bu kadar büyük bir role sahip olan okul öncesi eğitimi, sistematik ve bilimsel bir biçimde yönlendirilmesi gereken en önemli eğitim basamağı olarak kabul edilir (Arı ve Tuğrul, 1996).

Okul öncesi dönem diğer dönemlerle karşılaştırıldığında gelişimin çeşitli yönleriyle ilişkisinin çok yoğun olduğu dönemdir. Sosyal gelişim ile duygusal gelişim ayrılmaz iki kavramdır. Duygusal gelişim açısından en önemli uzuv olan dilin gelişimi hem konuşma, hem de çocuğun yaşadığı sosyal çevre ile bu çevreye bağlı etkileşimle ilgilidir. Bundan dolayı okul öncesi dönemde gelişimi kendi içinde süreklilik gösteren bir etken olarak kabul etmek gerekir (Oktay, 2002).

Okul öncesi dönem, çocuğun fiziksel, duygusal, motor, zihinsel ve dil gelişimi açısından özellikle de sosyal gelişimi açısından kritik bir dönemdir. Bu dönem çocuğun kendini kontrol edebilen, toplum içinde girişimci, çevresindeki insanlarla pozitif ilişkiler kurabilen bir birey olmasında önemli bir yer tutar (Öztürk, 2008).

Okul öncesi dönem çocuğun yaşamının temelini oluşturan ve en önemli kazanımları edindiği dönemdir. Bu dönemde çocuk kendisiyle birlikte çevresini tanır, düşünür, düşündüklerini ifade eder ve kendisini ifade ettikçe de sosyalleşir.

Sosyal yönden iyi gelişmiş çocuk; yetişkinlik yıllarında da benzer davranışlar sergileyerek sosyal yaşantısında bunun etkilerini mutlaka görür. Bundan dolayı çocukluk zamanlarında başlayarak onların sosyal açıdan gelişmelerine olanak hazırlayan ideal ortamlar oluşturulmalıdır.

2.1.2. Sosyal Gelişimde Kavramlar

Sosyal gelişim kapsamına giren kavramların tanımlanması sosyal gelişimin daha iyi anlaşılmasının yanında, çocuğun sosyal davranışları kazanmasında hem aileye hem de öğretmene rehberlik etmesi açısından önemlidir.

Sosyal gelişimle ilgili kavramlar; sosyal yeterlik, sosyalleşme, sosyal zeka, sosyal olgunluk, empati ve sosyal fobidir.

2.2. Sosyal Gelişim

Sosyal gelişim, kişinin içinde bulunduğu topluma, toplumun şartlarına ve kurallara karşı duyarlılık geliştirmesi, bunun neticesinde de aynı kültürde yaşadığı diğer kişilerle birlikte uyumlu bir şekilde yaşama sürecidir (Atay, 2011). Başka bir tanımda sosyal gelişim; kişinin hayatında beraber yaşadığı kişiler, toplumsal kurumlar, gelenek ve örgütler gibi kuruluşlarla geçirdiği yaşantılardan dolayı bireyde meydana gelen değişimdir (Gülay ve Akman, 2009).

2.2.1. Sosyal Yeterlilik

Sosyal yeterlik bireyin becerilerinin temelini oluşturan kavram olarak kabul edilmekte (Sazak, 2003). Gresham (1997) sosyal yeterliliği bireyin sergileyeceği davranışı en iyi şekilde yapabileceğine dair başkalarının görüşüne dayanan değerlendirme şekli olarak adlandırılmaktadır.

2.2.2. Sosyalleşme

Sosyalleşme; çocuğun içinde yaşadığı toplumun inandığı değer ve davranışlara uyum biçimi ve bunları özümseme yolunda göstermiş olduğu gayret ve çabalardan oluşur. Kişinin yapması gereken davranışları bilmesi ve bazı değişiklikler olmasıyla birlikte sonraki neslin kendilerinden önceki nesille benzeyen özellikler taşıması sürecidir (Arı, Çağdaş ve Seçer, 2002; Bayhan-San ve Artan, 2004).

Sosyalleşme; çocuğun, hayatını idame ettiği toplumun kurallarına, kaidelerine uymayı bilmesi, değerler düzenine uyma biçimi. Bu değerleri bilmesi, öğrenmesi, hayat boyunca sürer. Bu süreç kişinin içinde bulunduğu toplumun kültürünü, toplumdaki yerini varlığını öğrenerek, toplumla beraber yaşamasını kapsar ve doğumdan itibaren hayatı boyunca devam eder. Bu nedenle hayatının ilk zamanlarında kazanılmış

davranışların sosyal gelişime etkisi bir hayli fazladır.(Morgan & Cole, 1985; Kandır, 2004). Sosyalleşme üzerinde etkisi olan diğer bir davranış da sosyal beceridir.

2.2.3. Sosyal Beceri

Sosyalleşme sürecini başlatan, sürekli olmasına neden olan, sosyal etkileşimde yaşanabilecek problemlerin çözümünü kolaylaştıran sözlü veya sözlü olmayan davranışlar olarak nitelendirilmekte (Gülay ve Akman, 2009). Kişiyi toplum nezdinde verilen sorumluluk ve görevleri, beklentileri ortaya koyabilmek amacıyla gerek görülen davranışları barındırmaktadır (Avcıoğlu, 2009). Sosyal beceriler; sorunların çözümünde, insan ilişkilerinde, sonuca ulaşma sürecinde, kendini idare edebilme ve akranlarıyla olan olumlu sosyal ilişkileri başlatan ve bu ilişkileri sürdürmeye müsaade eden davranışları kapsamaktadır (Kapıkıran, İvrendi ve Adak, 2006).

2.2.4.Sosyal Zeka

Sosyal zekayı, başkalarını anlayabilme kabiliyeti olarak tanımlayan Thorndike; bu tanımı, kavramayı anlayabilme ve davranışı yönetebilmeyle beraber vurgulamaktadır. Başka araştırmacılar anlama / empati (başkası gibi düşünebilme) tanımına ve yönetme / davranışına yaklaşma bileşenine odaklanmayı bu fikir üzerine kurmaktadır.

Thorndike'nin yapmış olduğu tanım birden fazla konuyu içinde barındırmaktadır. Mesela sosyal yetenek ve sosyal yetkinlik arasındaki benzerlikler ile farklar sosyal zeka kavramında ele alınmaktadır. Sosyal yetkinlik “ bireyin sosyal alanlarda kişinin kendisi ile ilgili olan özgüveni ya da kendi yeteneğine olan duyguları kavramasıdır. (Marlowe, 1986). Başka bir yönden sosyal yetenek “toplumu kuşatan durumlara sosyal amaca yönelik elde edilen bilgidir” (Ford, 1982). Sonuçta, birinci tanım bireyin kendine ait düşünceleriyle ilgili olduğu, ikincide verilen tanım sosyal neticelere odaklanmaktadır. Kimi bireylerin başkalarına bakılarak yargılamaında ya da kişiyi değerlendirirken daha profesyonel davrandıkları benimsenmektedir. Bireylerin yetenekleri bakımından birbirlerine göre farklı olduklarını görebilmek için sosyal dünya tarafından kuşatıldığının bilinmesinde yarar vardır. Sosyal dünyanın tanımını yapabilen kişiler daha iyi kavramakta, diğerleriyle etkileşimlerinde de başarılıdırlar (Hançer ve Tanrısevdi, 2003).

2.2.5. Sosyal Olgunluk

Kişilerin sosyalleşme süreci içerisinde elde ettiği beceriler, tutumlar, davranışlar ve düşünebilme yetisinin yani sosyal olgunluk seviyesine gelmesi gerekir. Bu nedenle sosyalleşme özellikleri ve becerileri gelişim ilkeleri doğrultusunda yaşa göre birbirinden farklıdır (Arslan, 2014).

Kişilerin sosyal açıdan gelişim seviyesine uygun davranışları sergileyebilmesi olarak tanımlandırılan sosyal olgunluk seviyesi, diğer kişilerin istek, duygu, düşünceler ve gereksinimlerini dikkate almayı içerdiği belirtilmektedir (Gülay ve Akman, 2009). Kişinin sosyalleşme sürecinde, sahip olduğu beceri, tutum ve düşüncelerinin sosyal olgunlukta beklenen seviyeye gelmesi gerekir

2.2.6. Sosyal Fobi

Sosyal fobi olarak adlandırılan kavram; çocuğun toplumda yaşadığı bireyler karşısında yaşayabileceği üst düzey endişe durumu olup, küçük düşürülme, utanç duyması ya da gülünç duruma düşme korkusunu yaşama olarak tanımlamıştır (Dilbaz,1997). Sosyal fobi olumsuz görülme kaygısı ve sosyal alanlarda gösterilen tedirgin olma ve sıkıntı duyma durumudur (Heckelman and Schneier, 1995).

2.2.7. Empati

Empati (Bir başkası gibi düşünebilme sanatı) başka kişiler ile sağlıklı ilişki kurabilmek için olması gereken yetilerden birisi olup bireyin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyması olarak tanımlanmıştır (Kahraman ve Akgün, 2008). Çocuğun sosyal gelişiminde empati büyük önem taşımaktadır.

Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim

Çocuğun gelişim süreci içerisinde önemli olanlardan biri de sosyal gelişim sürecidir. Doğumla birlikte başlayıp, bireyin tüm yaşamını içine almasına rağmen sosyal davranışların çoğunun erken çocukluk zamanında şekil almaya başladığı önemle vurgulanmaktadır (Çimen, 2000).

Çocuk; yaşama başladığı andan başlayarak başta kişinin ailesi olmak üzere içinde yaşadığı toplumun bir ferdidir. Çocuk; yaşayacağı topluma uyum sağlayabilmek, kendisine ve topluma faydalı olacak bir şekilde yaşayabilmek için düşünme, yapma gibi eylemlerin yanı sıra hissedebilme becerilerini kullanarak yaşadığı toplumun kültürel

davranış örüntüleri, ahlak değerleri ve kendine toplumda kendisine biçilen rolleri uygulamakla yükümlüdür (Uçar, 2010).

Yaban ve Yükselen (2007) yaptıkları bir çalışmada; aileye yeni katılan bebekle ona bakıcılık yapan birey arasındaki bağla oluşmaya başlayan ve yetişkinlerle aralarında geçen ilişkilerle devam etmekte olan toplumsallaşma evresinde çocuk, içinde yaşamakta olduğu çevrede birçok sorunla karşı karşıya gelmektedir. Yaşayabileceği sosyal sorunlarla başa çıkabilmesi çocuğun etrafıyla sağlıklı iletişiminin olmasıyla birlikte, gerekli olan becerilerin istenilen olgunluğa yükselmesi, var olan duygularını ve başkalarının duygularını doğru olarak anlayabilme yetisinin gelişmesine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal yönden yeterince gelişim göstermemiş bir kişinin, çevresindekilerle olumlu bir iletişim kurması beklenemez. Konuşma ve tartışma yönleri yeterince gelişmediği için kurulan iletişim belirli bir süre sonunda sürtüşme ve çatışma ortamına neden olabilir. Paylaşma, yardımlaşma, birliktelik ve diğerleriyle sağlıklı ilişkiler kurmayı beceremezler (Taylor ve Asher, 1983).

Toplumun ferdi olabilme süreci olarak da isimlendirilen sosyalleşme, insanın içinde yaşamını idame ettiği sosyo-kültürel çevreyle etkileşimi olarak isimlendirilir (Kağıtçıbaşı, 2007).

Sosyalleşmeyi bencillik olarak belirten Yavuzer (2011) bebeklik aylarından bağımsız bir yaratıcılık ile nitelendirilen yetişkinlik yaşlarına geçme sürecindeki öğretim ve öğrenme süreci olarak tanımlamaktadır. Sosyal açıdan olgunlaşmış olan kişi, her yaşta çevresindeki diğer kişilerle sorunsuz bir hayat sürdürebilir hatta içinde bulunduğu toplumun lideri durumuna gelip toplumda kendisine yönelik ikna etkisi çok büyüktür. Toplumun yaşamsal kriterlerine ve isteklerine göre davranışlarda bulunarak kendisinin istekleriyle ihtiyaçları ve toplumun beklentisi arasında denge kurabilir. Hayatını devam ettirdiği insanlarla, paylaşma ve işbirliği içinde yaşayabilme gibi duygu ve düşüncelerini içinde yaşadığı kültüre uygun olarak ifade edilebilir (Öğülmüş, 2004).

Sosyalleşme, kişisel öğelerin “organizmik, psikolojik” ve topluma ait öğelerin (çevreci) birbirleriyle ilişkisine bağlıdır (Kağıtçıbaşı, 2006). insanoğlu tabiatı gereği sosyal bir varlıktır ve ilişkiler ağı içinde doğar ve yaşamını sürdürür. İnsanın bu bağı başta yakın çevreyi oluşturan anne-baba çocuk, iş arkadaşı, komşu, akran olarak farklılık göstermekte ve birbirlerinden farklı özellikler göstermektedir. Sonuçta

tümünün ortak yönü, etkileşim içindeki bireylerin karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeleridir.

Cüceloğlu (2014) sosyalleşebilme aşamasında ailenin dahil olması gerekenleri; çocuğun duygularını var olduğu gibi adlandırma, ona zaman ayırma, onu yansıtma, onun çevresiyle arasında köprü görevini görme olarak adlandırmıştır.

Oktay (2002) çalışmasında özellikle “Vygotsky’in çalışmasına dikkat çeker; Vygotsky kendi çalışmasında insanlara dair ileri düzeydeki zihinsel işlemlerin bireyin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel bağlama dayandığını söylemektedir. İleri düzeydeki zihinsel işlemler, kişinin yaşadığı sosyal ve kültürel çevrede bulunan diğer bireylerle paylaşılır ve böylece kişinin bulunduğu çevreye uyumu kadar o çevrede başarılı olması için önem gösterir. Bireyin gelişim sürecini anlamak için, vazgeçilmez bir parçası olduğu sosyal ilişkileri anlamamız gerekir. Vygotsky; kişinin kültürel gelişim süresinde yapılan fiiliyatların ilk olarak sosyal, sonrasında psikolojik boyutlarda ortaya çıktığını söylemiştir. Sosyal boyutunda ortaya çıkabilecek her fiil bireyler arasında olur. Daha sonrasında ise bu fiil özümseilir ve psikolojik boyutta gözlemlenir.

Sosyal ilişkiler aslında kişilerin genetiğinde kodlanmış olan zihinsel eylemlerin tümünde vardır. Zihinsel beceriler aslında bireyin diğer kişilerle olan sosyal etkileşiminden etkilenirler. Yeni doğan bir bebeğin çevresinde olan olayları zamana bağlı olarak algılamasıyla birlikte kişiler-arası etkileşim ve öğrenmeye bağlı olarak yaşadığı toplumun bir üyesi haline gelir. Benimsediği kültürü yaşaması ise başlı başına sosyal psikolojinin önemli bir çalışma konusu olabilir (Kağıtçıbaşı, 2006).

Sosyalleşme, yeni dünyaya gelen bireyin toplumun bir ferdi olabilmesidir. Yani komşu ve akrabalık bağlarının, köy ya da kentlerde ve artık mensubu olduğu milletin bir üyesi olduğunu bilmesidir. Gelişmekte olan çocuk çevresindekilerle etkileşim sonucunda, onlara benzer davranışlar gösterecektir. Açıkça bu tanım; çocuğu bir anlamda pasifize olmuş olarak kabul etmektedir. Bu durum çocuğun kendine ait özelliklerle, bulunduğu ortamı etkileme olasılığını dikkate almamasından kaynaklıdır. Çocuk, doğumla kendisine kazandırılmış olan genetik özelliklerin de etkisiyle çevrenin onu etkileyebileceği gibi, o da çevresini etkileme gücüne sahip olacaktır (Kağıtçıbaşı, 2006).

2.2.8. 4. Yaş Dönemi Sosyal Gelişim Özellikleri

Çocuk dört yaşına geldiğinde bireysel arkadaşlık kurmaya başlar , becerileri her geçen gün değişiklik gösterse de diğer çocuklardan oluşan gruplarla oynamaya başlar (Orçan, 2008). Grup halinde oynamaya başlar. Oynarken birbirleri ile konuşur ve grup içinde oynamak istediklerini seçerler. Oyun ve akran gruplarından birine kendine yer etmesi hem çocuk için bir ihtiyaçtır, hem de onun sosyalleşmesi için olmazsa olmaz kurallar haline gelir (Megep-k, 2007).

Toplumsal gelişim bakımından büyüklere bakarak, onların davranışlarının aynısını yapan, 4 yaşındaki bir çocuk, bir yandan yetişkinle toplum tarafından kabul gören ilişkilerini devam ettirirken, öte taraftan aynı yaş grubundaki arkadaşlarıyla daha uzun süren birliktelikler kurmaya başlar. Fakat gruplar daha çok kolaylıkla birbirinden ayrılabilir ve parçalanabilir. Bu yaştaki çocuğun bazı zamanlarda bu konuda kendini ispatlamış kişiler paralel oyun adı verdikleri (aynı ortam içirisinde bulunan kişilerin oyununu oynadığı) oyun çeşidi oynanabilir. Oyun oynadıkları zaman zarfı içerisinde çıkan problemler, onun için sosyal tecrübe olur. Çocuğun arkadaşlarının istek ve arzularına göre davranması, kendi arzularından feragat etmesi, sosyal gelişim açısından önemli sayılacak bir adımdır (Binbaşıoğlu, 1990).

2.2.9. 5 Yaş Dönemi Sosyal Gelişim Özellikleri

Bu yaş grubu, özgürlüğünü yaşama arayışına girer. Aile fertlerinde herhangi bir konuda fikrinin alınmasından hoşnut olur. Kendisinin büyüdüğünün farkında olur. Büyüklerinin yaptığı davranışların farkına vararak onlar gibi olmayı özümser. Sorumluluk verilmesinden, aldığı sorumluluğunun yapmaktan övülmekten memnun olur. Anne ve babasına yardımcı olmayı sever. Hak ve hukuk kurallarına riayet eder, kendi isteklerini altında tutabilir. 5 yaşındaki çocuk gruplarla oynanan oyunları tercih eder. Liderlik kavramının farkına vararak, kendine özgü oyunlar oluştururlar. Bu yaş grubundaki çocuk, kız-erkek farklarını görür ve kendi cinsiyetine uyan hal ve hareketler gösterirler (Çağdaş ve Seçer, 2002).

2.2.10. 6 Yaş Dönemi Sosyal Gelişim Özellikleri

Bu yaştaki çocuk ben merkeziliği terk edip diğerlerini istek ve arzularını da dikkate almaya başlar. Aynı cinsten arkadaşlıklar yaparak oyunlar türetmeye çalışır. Bu yaş grubundaki çocuklar zayıf ve güçlü yönlerini bulmaya başlar, kendini kabul ettirme

yada reddedilme davranışlarının farkına varır (Çoluk-Çocuk, 2008). Merak duygusu ön plandadır ortaya konulan kuralların sorgulamaya başlar. Empati duygusu gelişir, başkalarını anlamaya çalışır sevme ve sevilme duygularının artık farkındadır (Çağdaş ve Seçer; 2002).

2.3. Davranış Kuramları

2.3.1. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramlarına göre davranış, çevresel, kişisel veriler arasında oluşan devamlı etkileşimin bir parçasıdır. Etraftaki koşullardan etkilenirken, çevresinde şekillendirilir. Bu iki yönde değişimde bireyin karakteristik özellikleriyle uyumunu bilmek gerek. Kişiler arasındaki karakter farkları, öğrenme biçimine göre de şekil almaktadır. Çocuk gelişim sürecinde göstermiş olduğu herhangi bir davranış, ödül ya da ceza ile sonuçlandırılır. Böylece pekiştirme yoluyla davranışların kalıcı olur. Fakat sosyal kuramlara göre öğrenmenin tümü değildir (Yumuş, 2013).

Öğrenme, yaşamın ürünü olarak ortaya çıkan davranıştaki kısmen kalıcı olan değişimlerdir (Senemoğlu, 2009). İçgüdüsel ve refleks hariç diğer davranışlar öğrenilmiştir. Öğrenmenin koşulları ise kuramlar tarafından şartları belirlenmiştir.

Bandura'nın Bilişsel - Sosyal Öğrenme kuramı, Bilişsel Öğrenme kuramları ise Gestalt ve Bilgiyi İşleme Kuramı yer almaktadır. Bilişsel - Sosyal Öğrenme kuramları sosyal ilişkilerde kullanıldığı vurgulanmaktadır (Özabacı, 2006).

Toplum tarafından kabul edilen sosyal davranışların gelişimi sosyal öğrenme kuramları tarafından açıklanır. Çocuklarda işbirliği, yardımlaşma ve paylaşma gibi olumlu davranışların oluşumundan sorumlu tutulan unsurlar, ödül ve ceza durumlarının öngördüğü gelişim aşamalarıdır. Çocuk çevre tarafından daha önce kendisine öngörülen ödül ve cezalara göre bundan sonraki davranışlarını ona göre yönlendirir.

Daha sonraları olumlu sosyal davranışlar özümşenerek kendi başına bir ödül pekiştirici haline dönüşür. Çocuğun çevresinde bulunan modeller ve modellerin davranışlarını gözlemlemek de olumlu sosyal davranışların gelişiminden sorumlu tutulmaktadır (Aydın, 1997). Çocuğun toplum içerisinde uygun modellerle karşılaşması ve iyi çevre koşullarında yaşaması olumlu davranışlar kazanması açısından oldukça önemlidir.

2.4. Okul Öncesi Dönemde Akran ve Arkadaşlık İlişkileri

Toplumsal kurumlar eğitiminde ilişkiler kadar akran gruplarının önemi de vurgulanmalıdır. Akran grupları, bireylerin çocukluk dönemlerinde hayli önemlidir. Bireysel becerilerin ve arkadaşlık ilişkilerinin bu gruplar tarafından onaylanması önemlidir. Ancak bu gruplar bireyselleşme ve toplumsallaşma sürecinde olumsuz etkilenebilirler (Aydın, 2010). Çoğu kuram, ebeveyn çocuk etkileşiminde toplumsal gelişimin ve kişilik gelişiminin önemini vurguladığı için yakın zamana dek, çoğu psikolog akran ilişkilerine daha az önem veriyordu. Akran ilişkilerinin çocuğun gelişiminde kendine özgü ve önemli bir rol oynadığının gittikçe daha iyi anlaşılması ile birlikte bu görüş de değişmeye başladı (Chen vd., 2005).

Bebeğin, doğumdan sonra ağılatılması ve birbirinden etkilenmesi bile akran ilişkisinde ilk adım olarak nitelendirilir (Hay, Payne, Chadwick, 2004). Toplumsallaşmanın bir sonucu olarak aile bireylerinin katkısıyla birlikte çocuğun ailesi dışındaki bireylerle iletişimi oldukça önemlidir.

Çocuğun yaşadığı toplumdaki sosyal ve kültürel etkileşimler hakkında bilgi edinmesi aile içinde karşılaşması muhtemel durumlarda göstermiş olduğu tepkiler önemlidir.. Son dönemlerde çoğu annenin çalışmasına bağlı olarak, çocuklar başta akrabaları olmak üzere; kendilerinin bakımı ile ilgilenen öğretmenler, ailesi ve akranlarla sosyal dünyayı erken yaşlarda kavramaktadırlar. Çocuklar anaokulu diye tabir edilen eğitim kurumuna gidiyor ve oradaki akranlarıyla etkileşimde bulunuyorsa bu durum çocuğun toplumsallaşma sürecinin gelişimini artırabilir (Schaffer, 2007).

Ladd ve arkadaşları Arkadaşlığı, karşılıklı etkileşime, paylaşım ve gönüllülüğe dayalı bir etkileşim biçimi olarak nitelendirmişlerdir. Aynı yaş grubundaki kişiler ve birbirine uyum konusunda yakın bireyler tarafından oluşturulmuş bir ilişki biçimidir ve bir çok çocuk ilk akran iletişimine okul öncesi dönemde başlamaktadır.

Çocukluk dönemlerinde akran olanların karşılıklı davranışlara gösterdikleri tepkiler; akranları gibi davranma, arkadaşlarının etkileşimleri sonucu öğrenilen bilgilerin zihinsel ve psikolojik işlenmesi, keşfedilmesi tekrar yapılması ve gözden geçirme yöntemleri; onların akranlarıyla iletişim kurarak sosyal öğrenme hipotezine göre öğrenmenin olduğunu bildirmektedir (Ladd, 2007).

Günümüzde, okul öncesi dönemden başlayarak, okullarda oluşturulan oyun etkinlikleri akran grupları ve öğretmenler ile yapılan sosyal etkileşimler çocukların

sosyalleşmesinde oldukça önemlidir (Önder, 2005). Çocukluk dönemlerinde ailelerin sağlıklı akran ilişkilerine destek vermesi onlarla empati kurabilmesi onları anlaması ve doğru bulduğu ölçüde onaylaması gerekir (Mc Devitt, Ormrod, 2007).

Okul öncesi yaşlarda edinilen arkadaşlarıyla harcadıkları zaman dilimi, birbirlerine olan yakınlık seviyeleri ve birbirlerine karşı üstlendikleri tamamlayıcılık rolü diğer akran guruplarına karşı okul öncesi dönemde farklıdır (Lindsey, 2002). Sadece doyum sağlamak için değil aynı zamanda birbirlerinden öğrenecekleri davranışları da düşünürler. Çocuklar akranlarıyla birlikte olumlu kabul edilen davranışları öğrenir (Schaffer, 2007). Sosyalleşmede, gruplaşmanın dışında yardımseverlik tamamlayıcılık birbirini anlama ,uyum sağlama ,etkilenme ve etkileme ön planda tutulmaktadır (Kandır, 2004). Olumlu akran ilişkileri daha sonraki yıllarda çocuğun çevresine uyum sağlamanın temelinin oluşturmaktadır. Akran ilişkilerine bakıldığında, her yaşta akran ilişkilerinin farklı özelliklerde olduğu görülmektedir. Yaşın ilerlemesi akran ilişkilerinde sosyal davranışların artmasını sağlamaktadır.

Okul öncesi dönemde çocuklar kendi yaşlılarına ve kendi cinslerini ön planda tutar. 4-6 yaşındaki çocuklar kendi yaşlılarıyla yetişkinlere göre iki kat daha fazla zaman geçirmektedir (Bayhan ve Artan, 2005). 5-6 yaşlarında, arkadaşlarının duygularını paylaşmaya başlar. Arkadaşları ile ilişkilerinde sorunlar yaşayabilir. Saldırgan tepkiler verebilir. Ancak zamanla, bunun bir çözüm olmadığını, bu tür davranışlarının başkaları tarafından onaylanmadığını görür. Böylelikle sosyalleştiği ölçüde problemlerine farklı ve toplumca onaylanan çözümler bulmaya çalışır (Kandır, 2004). Çocuk 6 yaşından sonra bencillik ve saldırganlık duygularını bir kenara bırakmaktadır, Yardımlaşma, paylaşma duyguları daha ön plana çıkmaktadır, anne babanın doğrularında çok akran guruplarının düşüncelerine önem gösterirler (Başaran 1982).

2.5. Saldırganlık ve Saldırganlığın Tanımı

Alan yazında “Şiddet, öfke ve saldırganlık” ifadeleri araştırmacılar tarafından benzerlik gösteren davranışlar ve olaylarda aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu ifadelerin anlamlarını kullandıkları yere göre alan Freud; ölüm içgüdüsünün dışa yansıtılması, Lorenz; yıkıcılık ve saldırganlık, From; saldırganlık, ifadelerini kullanmaktadırlar (Gözütok, 2008)).

Budak (2003) çalışmasında; öfke kavramını engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, kısıtlama, yoksun bırakma vb. olaylarda görülen, kişiye ya da nesneye karşı saldırgan hareketlerle sonuçlanabilen saldırganlık kavramı ise genellikle davranışı işaret etmekte olumsuz duygu olarak belirtilmektedir. Bu ifade de olduğu gibi öfke kavramı bir duyguyu belirtmektedir (Kaymak Özmen, 2004). Buss, başka bir canlıya zarar veren cevap/tepki olarak tanımlarken (Durkin, 1995), Şahin (2006) Baron, Byrne, ve Branscombe, (2006) ise saldırganlığı; başka bir canlıya zarar verme davranışı olarak belirtmektedirler. Moustonen ve Pulkinen ise bir ferdin kendisine, karşısındakine, hayvana veya cansız varlığa, bilinçli veya bilinçsizce fiziksel veya psikolojik zarar vermeye sebep oluşturan herhangi bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Kağıtçıbaşı (2006)'na göre ise saldırganlık, temelinde bir nesneye, objeye canlıya zarar vermek maksadıyla yapılan davranış olarak ifade etmektedir.

Alan yazın incelendiğinde; saldırganlık gerçekleştirilme şekline göre doğrudan, sözel, fiziksel, ilişkisel, sosyal; yapılmasındaki nedenine göre ise aktif yönelimli, tepkisel şeklinde bölümlere ayırmaktadır. Yakın zamanlarda gelişim kuramcıları, bütün gelişimsel süreçlerde saldırgan hareketlerin daha fazla ve belirgin olan alt tiplerinin fiziksel ve ilişkisel saldırganlık olduğunu kabul etmektedirler (Crick, Casas and Mosher, 1997).

Doğrudan saldırganlık; tekmeleme, vurma-itme, gibi fiziksel olarak zarar vermeyi ve tehdit etme, doğrudan tartışma, hakaret gibi sözel şiddeti içine almaktadır. Böyle saldırgan davranışlar yüz yüze olan davranışlardır (Bonica vd., 2003 ve Ostrov ve Keating, 2004). Dolaylı saldırganlık; Bireyin psikolojik yapısına ve yakın ilişkilerine zarar veren saldırganlık tipi de dolaylı saldırganlıktır (Bonica vd., 2003). Hedefteki kişiye yönelik hakkında konuşmak, yakın ilişkilere zarar vermek, diğer kişilere karşı kötüleme, gruptan dışlama, Başka kişileri hedefteki kişiye karşı kışkırtma, kişinin gizlediklerini çevresine anlatma gibi hareketlerle yapılmaktadır (Archer, ve Coyne, 2005; Ostrov, ve Keating, 2004). Açık/fiziksel saldırganlık, fiziksel kuvvet kullanarak fiziksel kuvvet gösterme tehdidiyle başkalarına zarar vermeyi içine alan, çekme, çimdikleme, itme, yumruk atma, bir şeyler fırlatma gibi hareketlerdir. İlişkilerle arkadaşlığa zarar veren, zarar verme tehdidinde bulunan davranışlar ise İlişkisel saldırganlıktır. Alan yazın incelendiğinde genelde ortaya konulan bulgulara göre sosyal beceriler yönünden kızların daha olumlu sosyal hareketlerde bulunduğu görülmüş; erkeklerin ise daha saldırgan oldukları bulunmuştur. Çocuğun ileriki yaşamını

etkileyecek olan belli özellikleri göz önüne alındığında; çocuğun, olgunlaşması, cinsiyeti, yaşı, zekâsı, doğduğu sıra, kaç kardeş olduğu, ailenin yapısı, ekonomik ve kültürel durumu, dili, ailenin çocuk yetiştirme tutumu, sosyal etkinliklere katılım durumu, arkadaş ilişkisi v.b değişkenler çocuğun sosyal-duygusal gelişimi üzerinde etkilidir. Bu nedenle ailede, okul ortamında çocuğun sosyal-duygusal gelişimini önem kazanmaktadır (Ahmetoğlu, 2009; Baran, 2009).

2.6. Saldırganlık ve Cinsiyet İlişkisi

Konu ile ilgili çalışmalara bakıldığında; 1990'lı yıllardan önce genellikle çocukluk saldırganlığının gerek kuramlar gerekse araştırmalarda cinsiyeti gözetmeden genellikle erkek örneklemeler üzerinde yapıldığı, sosyal olmayan davranışlara sahip kız çocuklarına dair araştırmaların ise 1990'lı yıllardan itibaren yapılan araştırmalarda yapıldığı gözlenmiştir (Foster, 2005).

Son yıllarda özellikle saldırganlık konusunda okul öncesi dönemle ilgili yapılmış araştırmaların ekseriyeti, saldırganlığın cinsiyetle olan bağımlı belirlemek üzere planlanmakta ve yürütülmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar ise sırasıyla (Casas vd., 2006; Crick vd., 2007; Crick, Casas and Ku, 1999; Ostrov, 2004; Ostrov and Keating, 2004; Ostrov vd., 2004; Sánchez-Martín vd, 2000).

Bu araştırmalarda elde edilen bulgulara bakıldığında, okul öncesi dönemde; kızların ilişkisel saldırganlık davranışlarının erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmekte, erkek çocukları ise kızlara göre daha fazla fiziksel saldırganlık davranışları sergiledikleri ortak bir görüş olarak görülmektedir.

Günümüzde yapılan çalışmalarda ise saldırgan davranışların cinsiyetleri birbirinden farklılaştıran bir etken olarak görülmemektedir. Erkek ve kız çocukların yaptığı saldırganlık davranışı ve türlerinin de farklı olduğu ortaya konulmuştur. Sosyologlar rencide edici sözler söylemenin ve içten içe acı yaşatmanın da saldırganlık olarak görülmüştür. Bu gibi hareketlerin ilişkisel saldırganlık olarak tanımlanmıştır. Kız çocuklarının erkek çocuklar kadar saldırgan davranışlarda bulunabileceği ortaya konmuştur. İlişkisel saldırganlığın, fiziksel saldırı kadar kişiye acı verdiği ortaya konmuştur. Fiziksel saldırının aksine etkisinin daha uzun ve kalıcı olduğuna dikkat çekilmektedir (Thompson, O'Neill Grace and Cohen, 2002).

Alan yazın incelendiğinde genelde ortaya konulan bulgulara göre sosyal davranış yönünden erkek çocuklarının saldırgan oldukları kızların daha olumlu sosyal davranışlara sahip olduğu görülmüştür. Çocuğun ileriki yaşamını etkileyecek olan belli özellikleri göz önüne alındığında; çocuğun olgunlaşması, cinsiyeti, yaşı, kaç kardeş olduğu, zekâsı, kaçınıcı çocuk olduğu, aile yapısı, gelir düzeyi, , dili, kültürel yapısı, sosyal etkinliklere katılımı, arkadaşlık ilişkisi, ailenin çocuk yetiştirme tutumu vb değişkenlerin çocuğun sosyal-duygusal gelişimini etkilediği görülmektedir. Bundan dolayı ailede ve okul ortamında çocuğun sosyal-duygusal gelişimi önemlidir (Ahmetoğlu, 2009; Baran, 2009).

Saldırganlık ile sosyal gelişim eksikliği araştırmalarına bakıldığında, erkek çocukların seyrettikleri filmlerdeki saldırgan erkek rolü ile kendilerini özdeşleştirdikleri; kız çocukların ise erkek ve kadın saldırgan rolü ile kendilerini özdeşleştirdikleri tespit edilmiştir. Bu yüzden, kız çocuklarının saldırganlık içeren filmlerden daha fazla etkilendikleri tespit etmiştir (Huesman vd., 2003). Ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda annelerden elde edilen Toplam Problem’de erkeklerin kızlara göre daha çok problem davranış bildirildiği ortaya konmuştur. Yaşa göre öğretmen görüşüne baktığımızda ise, Toplam Problem’de 5 yaş grubunu 4 yaşa göre daha sorunlu değerlendirmişlerdir. Bu bulgu diğer araştırma bulguları ile benzerlik göstermemektedir (Erol ve ark., 1998).

Çocuğun Sosyal Davranışlarında Anne-Baba İlişkisi

Alan yazınları çocuğa iyi bir rol model olan anne-babanın çocuğun sosyal davranışlarını olumlu etkilediğini ortaya koymaktadır. Anne ve babalar çocuklarının arkadaş gruplarıyla ve büyüklerle doğru ilişkiler kurabilmelerini, arkadaşlarına, ebeveyn, okul ile başka sosyal grupların içinde bulunmalarını, daha sonraki yıllarda doğru sonuçlara ulaşabilmelerini, zorluklarla baş edebilme ve motive olmalarını isterler (Özaydın, 2006).

Çocuk sosyal iletişime veya etkileşime ilk anne-babalarıyla geçer. Haliyle çocuğun sosyal etkileşimlerinde veya bireysel gelişiminde anne-babası oldukça fazla katkılar sunar. Ailenin çocukla iletişimi, çocuğun arkadaş ilişkileri ve bütün sosyal hayatı üzerinde etkilidir. Öyle ki aile, çocuğun arkadaş etkileşimi üzerinde “doğrudan” etkilidir (örnek davranma, davranışları öğretme) “dolaylı” olarak ileriki hayatlarında

(çocuk büyütme davranışları, aile kişilik özellikleri) etkilerinin varlığın düşünülebilir (Gülay, 2010).

Anne baba ve çocuk arasında sıcak duygusal etkileşimin yetersizliği sosyal gelişimini olumsuz yönde etkiler. Çocuk duygusal olarak etkileşimin az olduğu ortamda büyüdüğünde, çevresindekilerle olumlu ilişkiler geliştiremez. Bundan dolayı, sosyal gelişimin gecikmesi saldırganlık gibi olumsuz davranışlar görülebilir. Çocuğun içine kapanık, güvensiz, çekingen, bencil bir kişilik yapısının oluşmasına sebep olabilir (Akt. Çağdaş ve Seçer, 2002).

Çocuğun anneye ihtiyaç duyduğu kadar, hayatın hareketli ve atılgan yönlerine hazır olması için babanın varlığına ihtiyaç duyar. Çocuğun daha bağımsız ve özgüven sahibi olmasında baba ile olan ilişkisi etkilidir (Cüceloğlu, 1992).

Baba-çocuk ilişkisi üzerine alinyazın incelendiğinde; özellikle baba tutumlarının çocuk üzerinde önemli etkisinin olduğu görülmüştür (Poyraz, 2007). İlgilenilen, sevgi gösterilen, yakın iletişim kurulan çocukların sosyal iletişim ve becerilerinde daha olumlu gelişmeler olduğunu; bunun yanında bu yaklaşımları sergileyen babaların en az çocukları kadar mutlu olduklarını belirtmektedirler. Bu konuda yapılan araştırmalarda; çocukların kişiliklerinde özellikle bağımsız hareket etmeyi becerebilen, insanlarla rahat iletişime geçen, akranlarıyla iyi ilişkileri olan, araştırmayı seven, liderlik vasfında, uyumlu oldukları belirtilmektedir. Pilling and Pringle'ın (1978) araştırmasında yukarıdaki sonuçlara benzer bulgular elde edilmiştir (Güngörmüş, 1992).

Dursun ve Ünüvar (2011), okulöncesinde yaratıcılığı engelleyen durumları inceledikleri çalışmalarında, eğitim düzeyi bakımından yüksek ailelerin, eğitim düzeyi düşük ailelere göre daha bilinçli oldukları bulgusuna ulaşmışlardır.

Sosyal Davranışlarla Kardeş İlişkisi

Kardeşler, bir arada yaşarken birbirleri için örnek oluştururlar. Ayrıca dış çevre ile iletişimleri sayesinde güven, sevgi, saygı duygularının paylaşımını sağlayan ortam oluşturur (Yiğen, 2005).

Çocuklar başta anne-babaları olmak üzere, diğer aile bireyleriyle, akranlarıyla ve genellikle kardeşleriyle oluşturdukları ilişkiler ortamında büyürler. Kardeşler, birbirlerinin sosyal hayatlarının vazgeçilmez öznesidir. Kardeşler kendi arasında, başta oyunda arkadaş, daha sonraki dönemlerde bakımını yapan kişi, destek sağlayıcı bir

birey, bazen de hayatlarında sorun üreten bir birey olabilirler. Kardeşler genellikle kıskançlıklara bağlı olarak aralarındaki rakip olma dürtüleriyle bilinseler de; çoğu kişi aradaki ilişkiyi; oldukça güçlü güven ve bir sevgi bağıdır olarak görür (Kılıçarslan, 2001).

İlk çocuk için yeni bir kardeşin doğumu başlangıçta koruma duygusu ve ilgi uyandırırken, ilerleyen dönemlerde çelişkili duygulara dönüşebilir Yavuzer (2007)'in belirttiğine göre, yeni bir kardeşin doğumundan sonra anneler büyük çocukla daha az zaman ayırdığı, geçmişe oranla onunla daha az oyun oynadıkları tespit edilmiştir. Bu yaklaşım, büyük çocuğun yeni bebeğe yönelik kırgınlık, kızgınlık hisleri beslemesine veya benzer hisleri ebeveynine yönlendirmesine neden olmaktadır.

Kardeşe yönelik öfkeye bağlı olarak hissedilen kırgınlık, kızgınlık duyguları sadece ilk çocukta olmamakta, diğer çocuklarda da görülebilmektedir. Çocuklarda kıskançlık duygusu iki yaş dolaylarında görünür (Brody, Stoneman and Gauger, 1996; Kolak and Volling, 2010). Çocuk, 2-4 yaş aralığında bir kardeşe sahip olduklarında kendisinin artık sevilmediği, istenilmediği hissine kapılır (Brody, Stoneman and McCoy, 1994; Cicirelli, 1994; DeHart, 1999).

Kıskançlık çoğu kez toplumsal kaynaklı nedenlerden dolayı insanlarda oluşan bir duygu olarak belirtilmiştir (Michalski and Shackelford, 2002). Çocuklarda kıskançlık yakın çevresi olan, aile bireylerine yöneliktir. Çünkü çocuk ilgi ve sevgiyi öncelikle bu bireylerde tadar ve kendisinden başka birine bu ilgi yöneldiğinde kendisini mutlaka bir kıyaslama içinde bulur. Çocuklarda kıskançlık yaşı genel olarak üç-altı yaşları arasında eve yeni bir bireyin gelmesiyle birlikte oluşan duygusal bir tecrübedir (Epkins and Dedmon, 1999; Feinberg vd., 2005). Kıskançlığı ortaya koyan nedenler incelendiğinde ise, bu hissi davranış bozukluğuna dönüştüren insanların özgüvenlerinin az geliştiği ya da hiç gelişmediği, başkalarıyla kendilerini karşılaştırdıkları, diğerlerinin üstün özelliklerine bakarak kendilerini eksik hissettiklerini, eksiklik dürtüsünün de kıskançlığa dönüştüğü ifade edilmiştir.

2.7. Konu İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Baran 2005’de yaptığı bir araştırmada 4-5 yaş aralığında bulunan çocukların aile ortamları ile sosyal davranışlarını incelemiştir. Çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı 10 anaokulunda toplam 300 çocuk ve ebeveynlerini incelenmiştir. Araştırma için veri toplamada aracında Davranış Derecelendirme Ölçeği, Genel Bilgi Formu ve Aile Ortamı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada sonuç olarak, annenin çalışma durumunun, çocuğun yaşının, anaokuluna devam zamanı, işbirliği ve sosyal ilişkiler puanlarında, annenin çalışma durumunun aile ortamının birlik beraberlik boyutuna ait puanlarda anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir.

Çağdaş (1997) tarafından yapılan bir araştırmada 4-5 yaş aralığı çocukların sosyal gelişimine iletişim dilinin etkileri incelenmiştir. Annelerin çocuklarına karşı tutum ve davranışlarını ölçmeyi amaçlayan çalışma için geliştirilen “Ebeveyn Kendi Davranışını Değerlendirme Ölçeği” (EKDDÖ) çocukların işbirliğiyle sosyal ilişkilerine yönelik davranışlarını ölçmek amacıyla “Davranış Derecelendirme Ölçeği” (DDÖ) uygulamaya koymuştur. Çalışma sonucunda “Anne-çocuk iletişim Dilinin Eğitimi” sonunda deneme grubu annelerin, çocukları karşısında olumlu davranış ve tutum göstermelerinde faydalı olduğu görülmüştür.

Pekdoğan tarafından (2011) yapılan bir çalışmada anaokulu eğitimine gitmekte olan 5-6 yaş aralığındaki çocukların sosyal becerilerini etkileyen bazı değişkenlerle olan ilişkilerine çalışmıştır. Araştırmaya Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı bağımsız anaokullarına devam eden 5-6 yaş grubu çocuklar, 330 baba-anneleri ve 26 sınıf öğretmenleri alınmıştır. Çalışmada veri toplamada kullanılan öğrencilerin ebeveynlerine sosyo-demografik Bilgi Formu, öğretmenlere çocukları değerlendirmeleri için Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği (SBDÖ) yapılmıştır. Çalışma bulgularına göre, anaokulu eğitime gitmekte olan 5- 6 yaş aralığında bulunan çocuklarda, öncesinde anaokulu ya da kreş eğitimi alan çocukların sosyal becerilerinin, eğitim almayanlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Baba eğitim seviyeleri ile de sosyal becerilerinin doğru ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Çocukların cinsiyetleri, ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin bu becerileri olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Seven (2007) yaptığı çalışmada ailesel faktörlerin 6 yaşındaki okul öncesi öğrencilerinin sosyal davranış problemleri üzerindeki etkilerini araştırmıştır.

Araştırmaya Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı anasınıflarına gitmekte olan altı yaşındaki 110 anasınıfı öğrencisi ve anne babaları alınmıştır. Araştırmada bilgi toplama aracı olarak Sosyal Beceri Değerlendirme Sistemi Davranış Problemi Bölümü Öğretmen Formu (SBDS/DP-ÖF) uygulanmıştır. Bulgulara bakıldığında; sosyal davranış problemleri kaç kardeş olduğu, cinsiyet, ailenin sosyo-ekonomik durumu ve annenin çalışma durumuna bakıldığında anlamlı değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Alt faktörlere bakıldığında dışsallaşmış davranış problemleri kardeş sayısına, cinsiyete göre; içselleşmiş davranış problemleri kardeş sayısına, annenin çalışma durumuna bağlı olarak değişiklik gösterdiği bulunmuştur.

Berkley ve arkadaşları (2000) da, okul öncesi çocuklar içerisinde yıkıcı davranış bozukluğu gösterenler için psiko eğitimsel müdahale programlarının etkinliğini test etmişlerdir. Okul öncesi eğitime devam eden bu çocuklara bazı farklı durumlarda destek vermişler ve 9 aylık süre boyunca izlemişlerdir. Bu farklı durumlar, 1) aile eğitimi, 2) hiçbir müdahalenin olmadığı durum, 3) sınıf ortamında tam gün iyileştirici müdahale durumlarıdır. Değişik gruplarda bulunan bu çocuklar müdahale öncesinde ve sonrasında, CBCL (çocukların davranışlarını değerlendirme ölçeği), TRF (öğretmen bilgi formu) ve doğrudan gözlem formu ile değerlendirilmişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre, sınıfta tam gün iyileştirici müdahale grubundaki çocuklarda saldırganlık ve dikkat sorunlarında ciddi bir azalma olduğu belirlenmiştir. Çocuk gelişimde iletişimin, dil becerilerinin, sosyal etkileşimin, kendinin farkına varma gelişimi açısından çok önemli yıllardır (Odom, 2000).

Güçlü tarafından 2015 yılında yapılan çalışmada; çocukların çevresine ve akranlarına davranışlarını ailelerin tutumunun ne yönde etkilediği üzerinde durulmuş ve demokratik aile tutumu ile zorbalık davranışı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. İstatistiksel açıdan anlamlılık bulunmamasına rağmen bu bulgu önemli görüşler ortaya koymuştur. Bu çalışmada elde edilen sonuçlarla, bazı araştırma sonuçları çelişmektedir. Alan yazın taramasında, ailelerin demokratik tutumlarının çocuğun problem çözme becerisi üzerinde gayet pozitif etkilerine rastlanmıştır.

Güngörmüş ve Özkardeş (2006) yılında yaptıkları çalışmada; aile-çocuk ilişkisi üzerine ülkede fazlaca araştırma bulunmasına rağmen bu araştırmaların çok azında baba çocuk ilişkisi ve babalık üzerine olduğuna dikkat çekmişlerdir. Aslında çocuk bakımı ve eğitiminde annelerin birincil rol oynadığı düşünülse de son zamanlarda babaların da bu

sürece dâhil olduğu, ailenin geçimini sağlamasıyla birlikte çocuğun eğitiminde ve bakımında daha fazla rol almaya başladığı görülmektedir (Çağdaş, 2011).

2003 yılında Arı ve Şahin Seçer yaptıkları araştırmalarında; tam demokrat bir tutum sergileyen ailelerin çocuklarının psiko-sosyal temelli problem çözme becerisi puan ortalamalarının; orta düzeyde demokrat tutum sergileyen ve demokrat olmayan ailelerin çocuklarına göre yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Akan (2001) yaptığı çalışmada kardeş sayısı arttıkça duygusal problemlerin arttığı sonucuna ulaşmıştır (Olçay, 2008).

Gürsoy (2004) yılında bir çalışmada annesi çalışanla çalışmayan çocuklarda saldırganlık eğilimleri arasında bir fark olup-olmadığını incelemiştir. Bu çalışmaya göre, annesi çalışmayan çocukların daha saldırgan olduğu belirlenmiştir. Bir başka araştırmada ise erkek çocukların duygu ve tepkilerini kız çocuklarına göre daha kolay ifade ettiğini ve bunun sonucunda saldırganlık eğiliminin erkeklerde daha yoğun olduğu saptanmıştır.

Ailelerin tutumları üzerine Hamarta 2007 yılında yaptığı araştırmada; anne babalarını demokrat olarak algılayan çocukların sosyal problem çözme puan ortalamalarının, anne babalarını otoriter olarak algılayandan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

2009 yılında Özbey ve Alisinanoğlu tarafından anaokullara devam eden 6 yaş çocuklar üzerinde problem davranışları ile bazı sosyo-demografik özelliklerin ilişkisini araştırmak için yaptıkları çalışmada toplamda 330 çocuk alınmıştır. Anaokulunda 3-6 yaş çocuklarının problem davranışlarını ve sosyal becerilerini ölçmek amacıyla Sosyal Beceri ve Problem Davranış Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte dışa yönelim ve anti-sosyal alt testlerine ilişkin puan ortalamalarının kızların lehine sonuçlandığı, kardeş sayısının özellikle dışa yönelim alt testinde önemli bir etken olduğu, anne öğrenim durumunun anlamlı fark meydana getirmediği, çocukların baba öğrenim düzeyi arttıkça içe yönelim alt testinde daha az problemleri davranış sergilediğini dışa yönelim ile anti-sosyal alt testlerinde okul öncesi eğitimin ilk başlarında çocukların problem davranışları daha az gösterdiği ortaya konmuştur.

Karaca ve diğerleri (2011) çalışmasında anaokulu çocuklarının sosyal davranışlarını inceleyerek bu davranışlara bazı değişkenlerin etkisinin olup olmadığını belirlemeyi hedeflemişlerdir. Çalışmanın neticesinde erken çocukluk dönem

çocuklarının olumlu sosyal davranışlarında, anne baba öğrenim düzeyinin ve yaşlarının, cinsiyetin anlamlı değişiklikler gösterdiği belirlenmiştir.

Ortaokul çocuklarının sosyal ve duygusal öğrenme becerileriyle algılanan ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi Yılmaz (2014) incelemiş ve anne babalarıyla sevgiye dayalı, düzeyli ve sıcak ilişkiler kuran ve anne babalarının kararlarına saygı duyduğunu düşünen öğrencilerin iletişim, problem çözme, stresle başa çıkma ve kendini tanımada daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır.

Yavuzer (2007) yılında yaptığı bir çalışmada; kardeşler arası kıskançlıkta çocukların bakış açılarına göre, kardeşlerin anne ve baba sevgisi için bir yarış halindeki iki düşmana benzetmiştir. Bazı araştırmacılara göre ise çocuk, annesinin sadece kendini sevmesini, kardeşlerine önem vermemesini ister (Yiğen, 2005).

Tutkun tarafından (2012) yapılan çalışmada çocukların sosyal becerilerinin çeşitli değişkenlere göre farklı olup olmadığı incelenmiştir. Çalışmada, annelerin ve öğretmenlerin çocukların sosyal becerilerine yönelik beklentilerinin birbirinden ayrı olduğu gözlemlenmiştir. Öğretmenlerin ve annelerin, çocukların sosyal becerilerine yönelik incelemelerinde az bir ilişki varlığı tespit edilmiştir. Annelerin görüşlerine göre 6 yaş çocukların SBDS ölçek ve alt ölçeklerinden aldıkları puanlar anaokulu alma süresine göre, cinsiyetine, annelerinin eğitim öğretim durumlarına ve gelir durumuna göre anlamlı düzeyde değişiklik göstermiştir. Buna göre erkeklerin sosyal becerileri kızlara göre düşük bulunurken, sorun davranışları da yüksek olmuştur. Anaokulu eğitim alma süresine göre; 1 yıldır anaokuluna devam eden çocukların, 2 yıldan fazla anaokuluna devam eden çocuklardan sosyal beceri puanlarının düşük; içselleştirilmiş sorun davranışlar açısından da yüksek olduğu tespit edilmiştir. Annelerin öğrenim durumları arttıkça çocukların sosyal beceri puanlarının da yükseldiği; problem davranış seviyelerinin azaldığı; gelir durum düzeyi yüksek olan annelerin çocuklarının sosyal beceri seviyelerinin arttığı görülmüştür. Sorun davranış seviyelerinin ise düştüğü görülmüştür.

Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Phillipsen vd. (1999) tarafından yapılan çalışmada çocukların, hayatlarını belirleyen bileşenlerinin (ebeveyn, öğretmen ve arkadaş) görüşlerini incelemiş ve çocukların ve aile büyüklerinin görüşlerine göre arkadaşlık yetisinin akran kabulü ile

ilişkili olduğuna dikkat çekmiştir. Diğer yandan öğretmenlerin görüşlerine göre, arkadaş kabulü arttıkça utangaçlığın ve geri çekilmenin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Choi ve Kim (2003) tarafından yapılan çalışmada; düşük arkadaş kabulünün sosyal açıdan uygun olmayan davranış örüntüleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Wentzel, McNamara-Barry ve Caldwell (2004) arkadaş kabulü az olan çocukların olumlu sosyal davranışlarında düşüş olduğu saptanmıştır. Benzer bir sonucu da Chang (2004) yılında yaptığı çalışmada sosyal gelişimi yeterli olmayanların “saldırganlık ve geri durma ya da çekilme tutumları” yüzünden arkadaş edinmelerini olumsuz yönde etkilediğini tespit etmiştir.

Volling ve Belsky (1992) tarafından yapılan çalışmada baba-çocuk, anne-çocuk ile kardeşler arası ilişkisi incelenmiştir. Anaokuluna giden 2 çocuğu olan 30 aile ile incelemeye konu olmuştur. İki çocuktan önce doğanlar 6 yaşında diğeri daha küçüktür. Önce doğan çocuk 1 yaşında iken baba-çocuk ve anne-çocuk ilişkisi incelenmiş, çocuk 3 yaşına geldiği zaman durum tekrar değerlendirilmeye alınmıştır. Araştırma sonucunda kardeşler arasındaki tartışma nedeninin anne-bebek arasındaki iletişimden kaynaklandığı tahmin edilmiştir. Şefkat gösteren ve destekleyen bir babanın sosyal açıdan oldukça gelişmiş bir baba-çocuk ilişkisi oluşmasını sağlamaktadır.

Cinsiyetle sosyal gelişimi arasındaki ilişkide dikkat çekici en önemli bulgu; Wentzel ve Erdley tarafından 1993'te yapılan çalışmasıdır. Bu çalışmada olumlu sosyal davranışların kız çocukları açısından başkalarına saygı duymayla ilişkili olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun yanında ilköğretim öğrencileri üzerine yapılan araştırmalarda sosyal-duygusal becerilerin cinsiyete göre farklılaştığı ve erkeklerin kızlara oranla daha düşük sosyal-duygusal beceriler sergilediği ortaya konmuştur (Erdoğan, 2002; Kabakçı, 2006; Roseberry, 1997; Sarason vd., 1985; Yurdakavuştu, 2012).

Anderson, Carnavey ve Eubanks (2003) yılında şiddet araştırmalarını boylamsal olarak incelendikleri çalışmada; şiddet bulunduran görüntülerin, daha çok durumluluk düşmanlık yarattığını belirtilmişlerdir. Başka bir araştırmada, sosyal yönden kaygılı tutum gösteren çocukların sosyal beceri sonuçlarının yüksek olduğu, fakat durumluluk sosyal kaygı tutumları yüksek olan çocukların sosyal becerilerinin düşük olduğu saptanmıştır (Cartwrigh-Hatton, Hodges ve Porter, 2003).

Ebeveynlerin çocukları ile ilişkilerinin sosyal beceri üzerinde ne tür etkiler bıraktığını saptamayı amaçlayan araştırmalarda ebeveynlerin çocuklarını

yetiştirmelerinde onların cinsiyetine göre farklı tutumlar gösterip göstermediği ve çocukların bu cinsiyet ayrımcılığından ne şekilde etkilendiği başlı başına bir araştırma konusu olmuştur. Bununla ilgili Updegraff vd. (2001) tarafından yapılan çalışmada, annelerin kızlarıyla iletişimlerinde babalara göre daha fazla bir arkadaş veya akran yönelimli davrandıklarını saptanmışlardır. Haliyle annelerin çocuklarıyla akran ilişkilerine yönelmeleriyle onların sıkıntıları, sevinçleri gibi ruh halleriyle daha yakından bir bilgiye sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

Iruka, Burchinal ve Cai (2015) tarafından yapılan çalışmada anaokulundaki Amerikalı olup Afrika kökenli 95 ocuk, 15 yaşına kadar, ğretmen-ocuk ve anne-ocuk ilişkisi ele alınmıştır. Araştırmanın sonuçları, okul öncesi dönemdeki problem davranışların ve akademik başarının, anne-ocuk arasındaki ilişkinin biçimine bağlı olduğunu belirtmiştir (Göktaş, 2015).

Mercurio (2003), erkek çocukların duygusal olgunluk oranının yetiştirilme tarzlarına bağlı olarak dşuk olduğunu belirtmektedir. Park ve Cheah (2005) yılında yaptıkları bir çalışmada; Koreli anneler çocuklarını yetiştirirken onların olumsuz duygularını kontrol etmeyi amalamaktan yerine çocuklarına paylaşımcı olmayı, çevrelerindeki tüm canlılara karşı yardımcı olmanın daha önemli olduğunu öğretmeye çalıştıklarını tespit etmiştir. Annelerin kızlarına ahlaki nedenler üzerinden, erkek çocuklarına ise gelişimsel nedenlerle bilgilendirme yaptıklarını gözlemlemiştir.

Chaplin (2005) yaptığı araştırmada babaların kız çocuklarında boyun eğici, erkek çocuklarında ise uyumsuz davranışlarını gözlemlediklerini; böylesi durumun ileriki zamanlarda kızların boyun eğici, erkek çocuklarının uyumsuz davranışları sürdürdüklerini tespit etmiştir. Bundan dolayı, sosyal beceriler ile ruh sağlığı arasında bir ilişki olduğu varsayılmıştır. Yine, depresif kişilik sergileyenlerin başkalarının tutumlarını fazla olumsuz olarak gördükleri daha az işbirliği yaptıklarını tespit etmişlerdir (Tse ve Bond, 2004). Liu (2004) tarafından yapılan çalışmada çocuğun davranışlarının dışsallaştırmasının sonraki zamanlarda suçun ile şiddetin güçlü yordayıcısı olduğu grlmştir.

Aileleriyle olumsuz ilişkilerde bulunan çocuklar hem çevrelerinde ve hem de yaşıtları arasında saldırgan, düşmanca, öfkeli, yıkıcı davranışlara çok fazla başvuran olarak tanımlanmıştır (Chen vd, 2005). Petit ve arkadaşlarının 1988'de yaptıkları bir çalışmada; ebeveyn yaşantılarıyla çocuğun arkadaşlarınca çevrelerinde kabul görmesi

arasında ilişki bulunmuş. Çocuğun bu dönemdeki deneyimlerini sosyal davranışa yönlendirdiği ortaya konulmuştur (Kamaraj, 2004). Ebeveynleriyle olumlu olmayan ilişkilerde bulunan çocukların arkadaş gruplarında da öfkeli, saldırgan, sosyal olmayan davranışlara daha çok yöneldikleri belirtilmektedir (Chen vd, 2005). Bundan dolayı aile içerisinde yaşanan olumlu deneyimler, ilerleyen zamanda çocuğun daha pozitif ilişkiler kurmasına yardımcı olmaktadır.

Brody, Stoneman ve McCoy (1994); Cicirelli (1994); DeHart (1999); Cole ve Cole (2001) yaptıkları çalışmalarında çocukların anne-babalarını öncelikle kardeşleri olmak üzere diğer yakınlarıyla paylaşma ve bir gün onların kendisini terk etme dürtüsüne bağlı olarak hareket ettiklerini ve kıskançlık duygusuyla birlikte saldırgan bir tutum sergilediklerini söylemişlerdir. Anne ve babaların yanlış davranış ve tutumları, kardeşler arasındaki kıskançlığı geliştiren bir etken olabilmektedir.

BÖLÜM III

3.YÖNTEM

Bu kısımda çalışmayla ilgili evren, çalışma grubu,model, veri toplama aracı, verilerin elde edilmesi ve analiziyle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

4-6 yaş aralığı çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından araştırılması amacıyla, çalışma nicel araştırma modellerinden betimsel tarama modeliyle yapılmıştır ve betimsel tarama çalışmaları geçmişte olmuş ya da devam etmekte olan durumu hiç değiştirmeden olduğu gibi anlatır (Karasar, 2018).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2018/2019 Eğitim Öğretim Yılında Elazığ ili merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokulu ve ilkokul bünyesindeki anasınıflarına devam eden 4-6 yaş aralığı çocuklar, anne-babaları ile sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini, bu evrenden uygun olarak seçilen bağımsız anaokulu ve ilkokul bünyesindeki anasınıflarında öğrenim gören 740 adet 4-6 yaş aralığındaki çocuklar, 740 anne ve 740 baba, 102 öğretmen oluşturmaktadır.

Tablo 1

Çocukların Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	394	53,2
	Kadın	346	46,8
	Toplam	740	100,0
Yaş	4	237	32,0
	5	406	54,9
	6	97	13,1
	Toplam	740	100,0
Kardeş sayısı	1	253	34,2
	2	348	47,0
	3	115	15,5
	4 ve üzeri	24	3,2
	Toplam	740	100,0
Doğum sırası	1	386	52,2
	2	260	35,1
	3	80	10,8
	4 ve üzeri	14	1,9
	Toplam	740	100,0

Çalışmaya katılan bireylerin demografik dağılımları incelendiğinde; toplam 740 bireyin 394 'ü (%53,2) erkek, 346'sı (%46,8) kadındır. 237'si (%32,0) 4 yaş, 406'sı (%54,9)'u 5 yaş, 97'si (13,1) 6 yaşındadır.

Çalışmaya katılan çocukların 253'ü (%34,2) 1 kardeş, 348'i (%47,0) 2 kardeş, 115'i (%15,5) 3 kardeş, 24'ü (%3,2) 4 ve üzeri kardeşlidir. 386'sı (%52,2) doğum sırası 1.inci, 260'ı (%35,1) doğum sırası 2.inci, 80'i (%10,8) doğum sırası 3.üncü, 14'ü (1,9) doğum sırası 4 ve üzeridir.

Tablo 2

Ebeveynlerin Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde
Anne eğitim düzeyi	İlkokul	132	17,8
	Ortaokul	106	14,3
	Lise	313	42,3
	Üniversite	189	25,5
	Toplam	740	100,0
Anne çalışma	Çalışıyor	136	18,4
	Çalışmıyor	604	81,6
	Toplam	740	100,0
Baba eğitim düzeyi	İlkokul	58	7,8
	Ortaokul	102	13,8
	Lise	316	42,7
	Üniversite	264	35,7
	Toplam	740	100,0
Baba çalışma	Çalışıyor	707	95,5
	Çalışmıyor	33	4,5
	Toplam	740	100,0
Gelir Düzeyi	Düşük	85	11,5
	Orta	607	82,0
	Yüksek	48	6,5
	Toplam	740	100,0
Aile yapısı	Çekirdek	707	95,5
	Geniş	33	4,5
	Toplam	740	100,0

Çalışmaya 740 aile katılmıştır. Babaların 707'si (%95,5)'i çalışıyor, 33'ü (%4,5) çalışmıyor. Annelerin 136'sı (18,4) çalışıyor, 604'ü (81,6) çalışmıyor. 132'si (%17,8) anne eğitim düzeyi ilkokul, 106'sı (%14,3) anne eğitim düzeyi ortaokul, 313'ü (%42,3) anne eğitim düzeyi lise, 189'unun (%25,5) üniversite olduğu görülmektedir. 136'sı (%18,4) annesi çalışıyor, 604'ü (%81,6) annesi çalışmadığı görülmektedir. 58'i (%7,8) baba eğitim düzeyi ilkokul, 102'i (%13,8) baba eğitim düzeyi ortaokul, 316'sı (%42,7) baba eğitim düzeyi lise, 264'ü (%35,7) baba eğitim düzeyinin üniversite olduğu görülmektedir. 85'i (% 11,5) aile gelir düzeyi düşük, 607 'si (%82,0) aile gelir düzeyi orta, 48'i (%6,5) yüksek düzeydedir. 707'sinin (%95,5) aile yapısı çekirdek aile, 33'ünün (%4,5) geniş aile yapısında olduğu görülmektedir.

3.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın uygulamasıyla ilgili Milli Eğitim Bakanlığı Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne çalışmayla ilgili yazılı bir talep ve izin başvurusunda bulunulmuştur. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Elazığ il merkezinde bulunan bağımsız anaokulları ile ilkokul bünyesindeki anasınıflarında gönüllülük esasına dayalı olarak yürütülebilmesiyle ilgili izin alınmıştır. Araştırmanın evrenini Elazığ il merkezindeki 4-6 yaş aralığındaki çocuklara hizmet veren Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokulu ile ilkokul bünyesindeki anasınıfları oluştururken örneklemini ise Tabakalı örnekleme yöntemiyle 9 anaokulu ve 4 anasınıfı olarak belirlenmiştir. Tabakalı örneklemede evrendeki alt gruplar belirlenmektedir. Ayrıca bunların evrende buldukları aynı sayıda örnekleme temsil edilmelerini sağlayıcı bir örnekleme seçme tekniğidir. Tabakalı örnekleme alt grupların karşılaştırılması istendiğinde, alt grupların her birinden aynı sayıda örnekleme belirlemede kullanılmaktadır (Gay, 1987).

Örnekleme için belirlenen Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki bağımsız anaokulları ve ilkokullara gidilerek idarecilerle görüşülmüş, daha sonra okullardaki öğretmenlerle görüşülerek, yapılacak uygulamanın işleyiş süreci ve amacı hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Öğretmenlerden sınıflarındaki her bir çocuğu ölçeğe göre değerlendirmeleri istenmiştir. Gönüllülük esas alınmıştır.

Öğretmenlerden sınıflarındaki çocukların sosyal davranışları ile ilgili bilgilere içtenlikle ve doğru bilgilerle cevapları istenmiştir. Bu ölçek formuyla elde edilecek bilgiler okuldaki idarecilerin onayı alınarak, kurumlarda çocukların kayıt dosyaları gözden geçirilerek kayıt altına alınmıştır.

3.3.1. Veri Toplama Araçları

Araştırmada 4-6 yaş aralığındaki çocukların sosyal davranışlarını belirlemeye ilişkin veriler; çocuk ve aileye ilişkin demografik bilgiler ise "Aday Kayıt Formu" ndaki bilgilere dayanarak toplanmıştır (Ek 1).

3.3.2. Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği- Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF) (Preschool Social Behavior Scale- Teacher Form, PSBSTF)

Ülkemizde ve dünyada yapılan bilimsel çalışmalarda sosyal davranışları farklı açıdan ölçen çeşitli ölçekler vardır. Bu ölçeklerden biri de Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF) (Preschool Social Behavior Scale-Teacher Form, PSBSTF)'dur. Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF) Nicki vd. (1997) tarafından ABD'de anaokulu dönem çocukların sosyal davranışlarını öğretmen değerlendirmesine göre tespit etmek amacıyla geliştirilmiş Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF) (Preschool Social Behavior Scale-Teacher Form, PSBSTF)'dur. 2009 yılında Müge Şen, Türk kültürüne, diline uyarlama çalışmasını yapmıştır. Bu ölçeğin Türk kültürüne diline uyarlanan örneği dört faktörlüdür. Faktörlerden birincisi (açık/fiziksel saldırganlık) ölçekle ilgili toplam varyansın % 44.10'unu belirtmektedir. İkinci faktörde ise (olumlu sosyal davranış) % 12.03'ünü, üçüncü faktör (ilişkisel saldırganlık) % 8.32'sini ve dördüncü faktör (depresif duygulanım) % 5.51'ini ortaya çıkarmaktadır.

Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu'nda (OÖSDÖ-ÖF) okul öncesi eğitim kurumuna gitmekte olan çocukların sosyal davranışları ile ilgili bilgileri edinmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Ölçekte 24 soru yer almaktadır. Sosyal davranışları belirleyecek olan ölçek Her zaman için (5), çok sık için (4) bazen için (3) çok seyrek için (2) hiçbir zaman için (1) şeklinde 5'li likert tipi yanıtlar içermektedir. Uzman görüşü alındıktan sonra yapılan pilot çalışma sonucunda ölçeğin Alpha iç tutarlılık katsayısı ölçeğin alt boyutlara ilişkin Cronbach alpha (α) iç tutarlılık katsayıları açık/fiziksel saldırganlık alt boyutu için 0.95, olumlu sosyal davranış alt boyutu için 0.89, ilişkisel saldırganlık alt boyutu için 0.90 ve depresif duygulanım alt boyutu için ise 0.51 bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirlik katsayısının ise; açık/fiziksel saldırganlık alt boyutu için 0.85, olumlu sosyal davranış alt boyutu için 0.81, ilişkisel saldırganlık alt boyutu için 0.73 ve depresif duygulanım alt boyutu için 0.56 olarak hesaplanmıştır.

Ortaya çıkan bu değerler hem test puanlarının kararlılığını hem de ölçülen özellikte iki uygulama arasında değişimin az olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk (2008). Hesaplanan test- tekrar test güvenilirlik katsayıları ve Cronbach alpha (α) iç

tutarlık katsayıları ölçeğin güvenilirliğinin göstergesi olarak görülebilir (Büyüköztürk, 2002).

3.3.3. Aday Kayıt Formu

Aday Kayıt Formu okul öncesi eğitim kurumlarına çocuklarını kayıt yaptırırken aileden doldurulması istenen formdur. Bu formda çocuğa ve ailede yaşayan kişilere ait bilgiler yer almaktadır (Ek 1).

3.3.4. Uygulama

Araştırma kapsamındaki yaşları 4-6 olan çocukların sosyal davranışlarının öğretmen değerlendirmesine göre belirlenmesi amacıyla “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu” çocuk için sınıf öğretmeni tarafından doldurulmuştur. Çocuk ve aileye ilişkin bilgilerin yer aldığı Aile Bilgi Formu ise, her çocuk için araştırmacı tarafından kayıt altına alınmıştır. Anketlerin geri dönüşünden sonra, ölçekler gözden geçirilmiştir. Eksik ve hatalı doldurulan ölçekler, analize tabi tutulmamıştır.

Daha sonra edinilen veriler, elektronik ortamda SPSS paket programında değerlendirilmek üzere veri girişi yapılarak uygun istatistik yöntemlerle analize uygun hale getirilmiştir. Toplamda 740 çocuk ve ebeveynleri üzerinden istatistiksel hesaplamalar yapılmıştır.

3.3.5. Verilerin Analizi

Çalışmanın amacına uygun olarak okul öncesi eğitime devam etmekte olan çocukların sosyal davranışlarında cinsiyet, aile yapısı, anne-babanın çalışma durumu bakımından anlamlı fark olup olmadığını test etmek için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır.

Çocukların sosyal davranışları ile yaş grubu, doğum sırası, anne-babanın öğrenim durumu ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi arasında anlamlı fark olup olmadığını test etmek için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği uygulanmıştır. Sonucun anlamlı çıkması halinde ise farkın kaynağını bulmak için post-hoc testlerinden de Tukey testi uygulanmıştır.

Tek yönlü varyans analizi (ANOVA), bağımsız üç veya daha fazla örneklem ortalaması arasındaki farkın anlamlılığını test etmek maksadıyla yapılmaktadır. Analizde amaç “grupların içinde buldukları evren ortalamaları arasında fark olmadığına” ilişkin H_0 hipotezinin $P < 0.05$ anlamlılık düzeyinde ilişkisinin incelenmesidir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

Bu kısımda araştırmanın amacına uygun olarak örneklem olarak belirlenen çocukların sosyal üzerinde etkili olan değişkenlere ait veri analizi sonucunda ulaşılan bulgular “Açık/Fiziksel Saldırganlık”, “Olumlu Sosyal Davranış”, “İlişkisel Saldırganlık” ve “Depresif Duygulanım” alt boyutlarında sunulmaktadır

Tablo 3

Okul öncesi çocukların cinsiyetleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin t testi ile incelenmesi

	Cinsiyet	N	χ	sd	t	P
R_ort	Erkek	394	2,2570	,54347	12,586	,000
	Kadın	346	2,0968	,47864		
T_ort	Erkek	394	3,6404	,62971	,310	,578
	Kadın	346	3,7996	,64617		
Z_ort	Erkek	394	1,9099	,70007	,085	,771
	Kadın	346	1,8699	,72650		
Y_ort	Erkek	394	1,8046	,74622	7,685	,006
	Kadın	346	1,6416	,70381		

p> 0,00

Çalışmaya katılan okul öncesi çocukların sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan t testi analizi sonucunda çocukların cinsiyetleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında Açık/Fiziksel Saldırganlık ve Depresif Duygulanım arasında anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Bu farklılığa neden olan cinsiyet ise erkeklerin daha saldırganlık eğilimi göstermelerinden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde depresif duygulanım açısından da erkek çocukları baskın çıkmıştır. Elde edilen bulgularla alan yazın karşılaştırıldığında; saldırganlık konusunda okul öncesi dönemle ilgili yapılmış araştırmaların ekseriyeti, saldırganlık tutumunun cinsiyetle olan ilişkisini ortaya koymak üzere planlanmıştır. Özellikle (Casas vd. (2006) ve Crick vd. (2007) yaptıkları çalışmalarda saldırganlığın cinsiyete göre değişmediğini daha çok yetiştiği çevre ve aile içi iletişimle alakalı olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan Crick, Casas ve Ku, (1999), Ostrov, (2004), Ostrov ve Keating, (2004), Ostrov vd. (2004) saldırganlık konusunda

erkek çocukların saldırganlık eğilimlerinin kız çocuklarına göre daha fazla olduğunu vurgularken; Sánchez-Martín vd. (2000) ise çalışmalarında duygusal saldırganlık konusunda kız çocuklarının daha baskın olduklarına dikkat çekmişlerdir.

Tablo 4

Okul öncesi çocukların babalarının çalışma durumları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin t testi ile incelenmesi

	Baba çalışma durum	N	χ	sd	t	P
R_ort	Çalışıyor	707	2,1841	,52564	2,413	,121
	Çalışmıyor	33	2,1402	,38370		
T_ort	Çalışıyor	707	3,7268	,63928	,268	,605
	Çalışmıyor	33	3,4596	,65621		
Z_ort	Çalışıyor	707	1,8944	,71777	1,384	,240
	Çalışmıyor	33	1,8232	,58917		
Y_ort	Çalışıyor	707	1,7336	,73681	2,668	,103
	Çalışmıyor	33	1,6162	,58405		

p>0,00

Çalışmaya katılan okul öncesi çocukların sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan t testi analizi sonucunda baba çalışma durumu ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında farklılığa neden olacak anlamlı farklılık görülmemiştir.

Ülkemizde bu konularda fazla çalışma yapılmamıştır. Alan yazın incelendiğinde Güngörmüş ve Özkardeş (2006) aile-çocuk ilişkisi üzerine yaptıkları araştırmada; baba çocuk ilişkisini incelemiş ve anne-baba eğitiminin ve çalışma durumlarının çocukların sosyal davranışı üzerinde etkisinin olmadığını söylemişlerdir. Diğer yandan Çağdaş (2011) yaptığı çalışmada ise özellikle çocuk bakımı ve eğitiminde annelerin birincil rol oynadığı algısının aksine, günümüzde babaların bu sürece daha fazla katıldığı ve ailenin gelir-giderini sağlamasıyla birlikte çocuğun eğitiminde, bakım sürecinde daha çok rol almaya başladığını belirtmektedir. Poyraz (2007) yılında yaptığı araştırmada çocukların sosyal gelişiminde çocuklarıyla ilgilenen, sevgi gösteren, yakın iletişim kuran babaların çocuklarının sosyal iletişim ve becerilerinde daha olumlu gelişmeler olduğunu; bunun yanında bu yaklaşımları sergileyen babaların en az çocukları kadar mutlu olduklarını belirtmektedirler.

Tablo 5

Okul öncesi çocukların annelerinin çalışma durumları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin t testi ile incelenmesi

	Anne çalışma durum	N	χ	sd	t	P
R_ort	Çalışıyor	136	2,2169	,55428	,729	,393
	Çalışmıyor	604	2,1743	,51214		
T_ort	Çalışıyor	136	3,8566	,66857	2,186	,140
	Çalışmıyor	604	3,6829	,63202		
Z_ort	Çalışıyor	136	1,9412	,74218	,385	,535
	Çalışmıyor	604	1,8800	,70560		
Y_ort	Çalışıyor	136	1,6691	,73423	,443	,506
	Çalışmıyor	604	1,7417	,72992		

p>0,00

Çalışmaya katılan okul öncesi çocukların sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan t testi analizi sonucunda anne çalışma durumu ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında farklılığa neden olacak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Son yıllarda anne-babaların aile içi görev paylaşımında oldukça bilinçli davrandıkları konusuna dikkat çekilen araştırmalar yapılmış ve bazı araştırmacıların yaptıkları tespitler ise sırasıyla şöyledir. Updegraff vd. (2001) yaptıkları çalışmada; annelerin kızlarıyla iletişimlerinde babalara göre daha fazla bir arkadaş veya akran yönelimli davrandıklarını saptanmışlardır. Annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerinde akran yaklaşımında bulunmalarının onların sıkıntılarını, sevinçlerini ve ruh hallerini daha iyi anladıklarını ve bilinçli olduklarını tespit etmişlerdir. Mercurio (2003) ise erkek çocukların duygusal olgunluklarının yetiştirilme tarzlarına bağlı olarak daha düşük olduğunu ortaya koymuşlardır. Park ve Cheah (2005); Koreli annelerin çocuk yetiştirirken amaçlarının onların olumsuz duygularını kontrol etmekten öte; çocuklarına paylaşımcı olmayı ve çevrelerindeki tüm canlılara karşı yardımcı olmanın daha önemli olduğunu öğretmeyi hedeflemişlerdir. Annelerin kızlarına ahlaki nedenler üzerinden, erkek çocuklarına ise gelişimsel nedenlerle bilgilendirme yaptıklarını gözlemlemiştir. Chaplin (2005) yaptığı araştırmada babaların kız çocuklarında boyun eğici, erkek çocuklarında ise uyumsuz davranışlarını gözlemlediklerini; böylesi durumun sonraki yıllarda kızların boyun eğici, erkek çocuklarının ise uyumsuz davranışları sürdürdüklerini tespit etmiştir. Bundan dolayı, sosyal beceriler ile ruh sağlığı arasında bir ilişki olduğu varsayılmıştır.

Yine, depresif kişilik sergileyenlerin başkalarının tutumlarını daha negatif gördükleri ve fazla işbirliği yapmadıkları görülmüştür (Tse ve Bond, 2004). Liu (2004) tarafından yapılan başka bir çalışmada çocuğun davranışlarının dışsallaştırmasının sonraki zamanlarda suçun, şiddetin güçlü yordayıcısı olduğu öngörülmektedir.

Tablo 6

Okul öncesi çocukların aile yapıları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin t testi ile incelenmesi

	Aile yapısı	N	χ	sd	t	P
R_ort	Çekirdek	707	2,1881	,51968	,005	,941
	Geniş	33	2,0530	,51825		
T_ort	Çekirdek	707	3,7155	,64478	,435	,510
	Geniş	33	3,7020	,58742		
Z_ort	Çekirdek	707	1,8946	,71618	,949	,330
	Geniş	33	1,8182	,62965		
Y_ort	Çekirdek	707	1,7289	,73679	1,925	,166
	Geniş	33	1,7172	,59583		

Çalışmaya katılan okul öncesi çocukların sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan t testi analizi sonucunda aile yapıları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında farklılığa neden olacak anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Ögülmüş (2004), aile yapısının çocuk gelişiminde farklılık göstermediğini ancak aynı ortamda yaşadığı insanlarla yardımlaşma, paylaşma ve işbirliği içinde yaşamayı becerebilmesinin duygu ve düşüncelerini yaşadığı kültüründe etkisiyle olumlu etkilediğini söylemiştir.

Sosyal yönden iyi gelişmiş çocuk; yetişkinlik yıllarında da benzer davranışlar sergileyerek sosyal yaşantısında bunun etkilerini mutlaka görür. Bu sebepten dolayı çocukluk zamanlarından itibaren onların sosyal yönden gelişmelerine olanak sağlayan ideal bir aile yapısı ve ortam oluşturulmalıdır.

Tablo 7

Okul öncesi çocukların yaşları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi

		K.T	s.d	K.O	F	P	Anlamli olanlar
R_ort	Gruplar arası	,893	2	,447	1,655	,192	
	Gruplar içi	198,945	737	,270			
	Toplam	199,838	739				
T_ort	Gruplar arası	7,827	2	3,914	9,720	,000	Yaşları 6 olan çocuklar ile yaşları 4 ve 5 arasında olan çocuklar arasında uyumluluk ölçeğine göre anlamlı farklılık vardır
	Gruplar içi	296,731	737	,403			
	Toplam	304,559	739				
Z_ort	Gruplar arası	2,945	2	1,472	2,917	,055	
	Gruplar içi	372,048	737	,505			
	Toplam	374,993	739				
Y_ort	Gruplar arası	,161	2	,081	,151	,860	
	Gruplar içi	394,465	737	,535			
	Toplam	394,626	739				

P <0,00; 0,05

Çalışmaya katılan okul öncesi çocukların sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların yaşları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları bakımından “olumlu sosyal davranış” arasında farklılığa neden olacak anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve 6 yaş ile 4 ve 5 yaşlar arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılık Yaşı 6 olan çocukların yaşları 4 ve 5 arasında olan çocuklara göre daha uyumlu davranış sergilemelerindedir. Ailenin ilk çocuğu olmaları ve kardeşleri dünyaya gelmeden önce üzerlerine olan ilgi ve alakanın çocuklarda kıskançlık ve artık anne-babaları tarafından az sevildikleri ya da sevilmedikleri duygusunun yoğun yaşanabileceği sosyologlar tarafından belirtilmektedir. Benzer sonuçlar bazı araştırmacıların yaptıkları çalışmada da elde edilmiştir (Brody, Stoneman ve Gauger, 1996; Kolak ve Volling, 2010). Çocuk, 2-4 yaş aralığında iken bir kardeşe sahip olduklarında kendisinin artık sevilmediği, istenilmediği hissine kapılır. (Brody, Stoneman ve McCoy, 1994; Cicirelli, 1994; De Hart, 1999; Cole ve Cole, 2001) yaptıkları çalışmalarında çocukların anne-babalarını öncelikle kardeşleri olmak üzere diğer yakınlarıyla paylaşma ve bir gün onların kendisini terk etme dürtüsüne bağlı olarak hareket ettiklerini ve kıskançlık duygusuyla birlikte saldırgan bir tutum

sergilediklerini söylemişlerdir. Yavuzer (2007) yılında yaptığı araştırmada yeni kardeşin dünyaya gelmesiyle annelerin doğal olarak büyük çocuğa çok zaman ayırmadıklarına, daha az oyun oynadıklarına dikkat çekmiş ve bu tutum sonucunda büyük çocuğun kardeşe karşı kırgınlık, kızgınlık, gibi duygular geliştirilmesine ya da bu duyguları anne ve babaya yöneltmesine yol açabileceğine vurgu yapmıştır. Kardeşler arasında öfkeye bağlı olarak görülen kızgınlık, kırgınlık gibi duygular sadece ilk çocukta değil aynı zamanda diğer çocuklarda da ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8

Okul öncesi çocukların kardeş sayıları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi

		K.T	sd	K.O	F	P	Anlamli olanlar
R_ort	Gruplar arası	1,373	3	,458	1,697	,166	
	Gruplar içi	198,465	736	,270			
	Toplam	199,838	739				
T_ort	Gruplar arası	4,400	3	1,467	3,596	,013	Kardeş sayısı 3 ile 4 ve üzeri olanlar ile kardeş sayısı 1 olanlar arasında farklılık vardır.
	Gruplar içi	300,159	736	,408			
	Toplam	304,559	739				
Z_ort	Gruplar arası	1,837	3	,612	1,208	,306	
	Gruplar içi	373,156	736	,507			
	Toplam	374,993	739				
Y_ort	Gruplar arası	3,033	3	1,011	1,900	,128	
	Gruplar içi	391,594	736	,532			
	Toplam	394,626	739				

Çalışmaya katılan okul öncesi çocukların sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların kardeş sayıları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında “olumlu sosyal davranış” alt ölçeği bakımından farklılığa neden olacak anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve kardeş sayısı 3 ve 4 olanların uyumluluğu evde tek çocuk olanlara göre daha düzeyli ve anlamlı olduğu görülmüştür.

Yeni kardeşin doğmasıyla birlikte başlarda büyük kardeşte fazla bir ilgi ve koruma duygusu uyanmaktadır. Bununla beraber ilk çocuk çelişkili durumların da beraberinde yaşamaktadır.

Scharf, Shulman ve Avigad-Spitz (2005); Pike, Coldwell and Dunn (2005); Noller (2005) gibi araştırmacılar kardeş bağının çoğu insanın yaşamlarında edindikleri en uzun süreli ilişki olduğunu söylemişlerdir. Kişilerin ekseriyetinin en azından bir kardeşe sahip olmasının bu kişilerin hayatında olumlu tutumlar sergilemesine yol açtığını iddia etmiş; hatta kardeşler arasındaki etkileşimin ileriki yaşamlarında (ilişki, evlilik ve ebeveynlik gibi)candan, içten ve hayatı süresince sosyal destek sağlama gibi pozitif özelliklerin gelişmesine zemin hazırladığını söylemişlerdir. Kişilerin sahip oldukları kardeşleri birbirlerinin sosyal ve bilişsel becerilerini etkilemektedirler. Bu ilişki ömür boyu devam eden destekleyici ve pozitif bir ilişki olarak da varlığını devam ettirmektedir (Kılıçarslan, 2001). Tüm kardeşler, birbirlerine model olmakla kalmayıp, dış ortamla etkileşimlerin olması, saygı, sevgi ve güven hislerini paylaşmak için uygun bir ortam oluşturur (Yiğen, 2005).

Çocuklar başta anne-babaları olmak üzere, ailenin diğer büyük kişileriyle, akranları ile genellikle kardeşleriyle kurulan ilişkiler ağında büyürler. Kardeşler, genellikle çocukların sosyal hayatlarının vazgeçilmez öznesidir ve birbirlerine, başta oyun arkadaşı, bakımını üstlenen kişi, öğretmen, destek sağlayıcı bir kaynak, kimi zaman da hayatlarında sorun oluşturan bir öğesi olurlar. Kılıçarslan (2001)'de yaptığı çalışmada; kardeşlerin çoğu zaman kıskançlıklara bağlı olarak birbirleriyle olan rekabet dürtüleriyle hareket ettikleri hatta saldırganlık düzeyinde davranabildiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 9

Okul öncesi çocukların doğum sıraları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi

		K.T	sd	K.O	F	P	Anlamli olanlar
R_ort	Gruplar arası	1,656	3	,552	2,051	,105	
	Gruplar içi	198,181	736	,269			
	Toplam	199,838	739				
T_ort	Gruplar arası	4,741	3	1,580	3,879	,009	Doğum sırası 1 ve 2 olanlarla doğum sırası 4 ve üzeri olanlar arasında anlamlı farklılık vardır.
	Gruplar içi	299,818	736	,407			
	Toplam	304,559	739				
Z_ort	Gruplar arası	,730	3	,243	,478	,698	
	Gruplar içi	374,263	736	,509			
	Toplam	374,993	739				
Y_ort	Gruplar arası	3,239	3	1,080	2,030	,108	
	Gruplar içi	391,387	736	,532			
	Toplam	394,626	739				

Çalışmaya katılan okul öncesi çocukların sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların doğum sıraları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında “olumlu sosyal davranış” alt ölçeği bakımından farklılığa neden olacak anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve doğum sıraları 1 ve 2 olanların uyumluluğu doğum sırası 4 ve üzeri olanlara göre daha anlamlı olduğu görülmüştür.

Yavuzer (2007) yılında yaptığı çalışmasında; kardeşler arası kıskançlıkta ilk çocuğun anne-babanın olumlu/olumsuz yaklaşımına göre değişim gösterdiğine dikkat çekmiştir. Anne-babanın yeni doğan kardeşe yönelik tutumlarını dikkatle izleyen büyük kardeşlerde ilk başlarda sahiplenme, akabinde ise kıskançlık ve anne-babanın dikkatini çekmeye yönelik eğilim gösterme gibi duygusal yaklaşımlara yol açacağını vurgulamıştır. Yiğen (2005) kardeşler arası diyalog ve iletişimde; çocukların bakış açılarına göre, mükafatı bakış açılarına göre, kardeşlerin anne ve baba sevgisi için bir yarış halindeki iki düşmana benzetmiştir. Bazı araştırmacılara göre ise çocuk, annesinin sadece kendini sevmesini, kardeşlerine önem vermemesini ister.

Tablo 10

Okul öncesi çocukların anne eğitim düzeyleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi

		K.T	sd	K.O	F	P	Anlamli olanlar
R_ort	Gruplar arası	,385	3	,128	,473	,701	
	Gruplar içi	199,453	736	,271			
	Toplam	199,838	739				
T_ort	Gruplar arası	6,579	3	2,193	5,417	,001	Anne eğitim düzeyi üniversite olanlarla ilkokul ve lise olanlar arasında farklılık vardır.
	Gruplar içi	297,979	736	,405			
	Toplam	304,559	739				
Z_ort	Gruplar arası	1,624	3	,541	1,067	,362	
	Gruplar içi	373,369	736	,507			
	Toplam	374,993	739				
Y_ort	Gruplar arası	2,685	3	,895	1,681	,170	
	Gruplar içi	391,941	736	,533			
	Toplam	394,626	739				

Çalışmaya katılan okul öncesi çocukların sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların anne eğitim durumları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında “olumlu sosyal davranış” alt ölçeği bakımından farklılığa neden olacak anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve anne eğitim düzeyi üniversite olanların ilkokul ve lise olanlara göre daha olumlu olduğu görülmüştür.

Günindi (2008), Arı ve Seçer (2003) anne eğitiminin çocuk gelişiminde etkilerini olumlu yönde olduğunu vurgulamışlardır. Anne eğitim seviyesi üniversite olan çocukların annelerinden edindikleri empati kurma ve karşısındaki kişiyi algılamalarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Anne eğitim düzeyi üniversite olan çocukların el becerileri ve dil gelişimlerinin yanı sıra kendilerini ifade etmede daha yetenekli olduklarına dikkat çekmişlerdir.

Anne-baba eğitiminin çocuklar üzerinde doğrudan etkisinin olduğunu Gülay (2010) yılındaki çalışmasında belirtmiştir. Bu çalışmada; anne-babanın eğitim düzeyi başta olmak üzere akranlarla ilişkiler, kardeş sayısı, aile içi iletişim ve sosyal çevreyle etkileşimin çocukta model olma, davranışları öğretme gibi faktörler üzerinde etkisinden bahsetmektedir.

Tablo 11

Okul öncesi çocukların baba eğitim düzeyleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi

		K.T	sd	K.O	F	P	Anlamli olanlar
R_ort	Gruplar arası	,882	3	,294	1,088	,353	
	Gruplar içi	198,955	736	,270			
	Toplam	199,838	739				
T_ort	Gruplar arası	5,906	3	1,969	4,851	,002	Baba eğitim düzeyi üniversite olanlarla lise olanlar arasında anlamlı farklılık vardır.
	Gruplar içi	298,653	736	,406			
	Toplam	304,559	739				
Z_ort	Gruplar arası	,479	3	,160	,314	,815	
	Gruplar içi	374,513	736	,509			
	Toplam	374,993	739				
Y_ort	Gruplar arası	,604	3	,201	,376	,770	
	Gruplar içi	394,023	736	,535			
	Toplam	394,626	739				

Çalışmaya katılan okul öncesi çocukların sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların baba eğitim durumları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında “olumlu sosyal davranış” alt ölçeği bakımından farklılığa neden olacak anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve baba eğitim seviyesi üniversite olanların lise olanlardan daha olumlu olduğu görülmüştür.

Chaplin’in 2005 yılında yaptığı araştırmada geleneksel baba tavırlarıyla karşı karşıya kalan kız çocuklarında boyun eğici ve kadercı bir eğilim, erkek çocuklarında ise uyumsuz ve özellikle kız kardeşlerine yönelik kötü davranışlar sergilediklerini gözlemlemişlerdir. Baba eğitim düzeyi arttıkça bu durumda farklı tutumlar tespit edilmiştir. Aile yapısı demokrat olan ailelerde ise çocukların özgüven ve davranış şekillerinde olumlu tutumlar sergiledikleri tespit edilmiştir.

Hamarta (2007) yaptığı araştırmada; anne babalarını demokrat olarak algılayan çocukların sosyal problem çözme puan ortalamalarının, anne babalarını otoriter olarak algılayan çocuklardan yüksek olduğuna dikkat çekmiştir. Özellikle baba tutumlarından dolayı aile içi etkileşimde otoriter babaların çocuklarında, demokrat babalara göre düşük çıkmıştır.

Çocuklarda depresif kişilik sergileyenlerin baba tutumlarının otoriter olduğu ve bu çocukların tutumlarının daha olumsuz değerlendirildiği, daha az işbirliği yaptıkları kaydedilmiştir (Tse and Bond, 2004; Liu, 2004).

Çocukların ilerleyen zamanlarda ebeveyn tutumları üzerine Yılmaz (2014) yılında yaptığı çalışmada; eğitim seviyesi yüksek olan çocukların anne babalarıyla sevgiye dayalı, düzeyli ve sıcak bir ortam kuran ve ebeveynlerin kararlarına saygı duyduğunu düşünen Ortaokul öğrencilerinin algılanan davranışları ile sosyal ve duygusal öğrenme becerileri arasında problem çözmede, iletişimde, stresli durumlarla başa çıkma ve kendilik değerini arttıran durumlarda iyi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 12

Okul öncesi çocukların ailelerinin gelir düzeyleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasındaki ilişkinin ANOVA ile incelenmesi

		K.T	sd	K.O	F	P	Anlamli olanlar
R_ort	Gruplar arası	,532	2	,266	,983	,375	
	Gruplar içi	199,306	737	,270			
	Toplam	199,838	739				
T_ort	Gruplar arası	3,454	2	1,727	4,227	,015	Gelir düzeyi yüksek olanlarla düşük olanlar arasında anlamlı farklılık vardır.
	Gruplar içi	301,105	737	,409			
	Toplam	304,559	739				
Z_ort	Gruplar arası	,804	2	,402	,792	,454	
	Gruplar içi	374,189	737	,508			
	Toplam	374,993	739				
Y_ort	Gruplar arası	,777	2	,389	,727	,484	
	Gruplar içi	393,849	737	,534			
	Toplam	394,626	739				

Çalışmaya katılan okul öncesi çocukların sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların ailelerinin gelir düzeyleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında “olumlu sosyal davranış” alt ölçeği bakımından farklılığa neden olacak anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve gelir düzeyi yüksek olanların düşük olanlara göre daha olumlu olduğu görülmüştür.

Ailelerin ekonomik düzeylerinin çocuklar üzerinde olumlu/olumsuz sosyal davranışlar sergilemelerinde, çevrelerine karşı sergiledikleri nasıl davrandıkları birçok araştırmanın konusu olmuş ve genel kanı ekonomik düzeyleri iyi olan ailelerin çocuklarında olumlu sosyal davranışlar bakımından farklılık gözlenmiştir. Ekici Yaşar tarafından 2018 yılında yapılan çalışmada ebeveynlerin gelir düzeylerini düşük, orta ve yüksek olarak sınıflamış ve yüksek gelir düzeyine sahip olan ailelerin çocuklarında diğer gelir düzeyine sahip olan ailelerin çocuklarına göre daha olumlu tutum sergiledikleri; öz güven ve iletişimlerinde de bu durumun olumlu yönde olduğu tespit edilmiştir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu kısmında bulgulardan elde edilen sonuçlarla bu sonuçlara dayalı olarak önerilere yer verilmiştir.

5.1. SONUÇLAR

Bu araştırmada amaç; okul öncesi eğitim kurumuna gitmekte olan 4-6 yaş aralığı çocukların sosyal davranışlarını öğretmen değerlendirmesine göre belirlemek ve bu davranışlarda (çocuğun; cinsiyet, yaş, doğum sırası, kardeş sahibi olma durumu, anne-babanın; öğrenim durumu, çalışma durumu ile ailenin sosyo-ekonomik düzeyi) değişkenlerin ortaya koyduğu farklılığı incelemek olarak belirlenmiştir.

Araştırma amacı doğrultusunda toplanan verilerin, uygun yöntemler ile analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

5.1.1. Cinsiyet Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları

*Okul öncesi dönem öğrencilerinin sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan t testi analizi sonucunda çocukların cinsiyetleri ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında Açık/Fiziksel Saldırganlık ve Depresif Duygulanım arasında anlamlı farklılık çıkmıştır. Bu farklılığa neden olan cinsiyet ise erkeklerin daha saldırganlık eğilimi göstermelerinden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde depresif duygulanım açısından da erkek çocukları baskın çıkmıştır. Elde edilen bulgularla alan yazın karşılaştırıldığında; saldırganlık konusunda okul öncesi dönemle ilgili yapılmış araştırmaların ekseriyeti, saldırganlığın cinsiyetle olan ilişkisini araştırmak üzere kurgulanmıştır. Özellikle Casas vd. (2006) ve Crick vd. (2007) yaptıkları çalışmalarda saldırganlığın cinsiyete göre değişmediğini daha çok yetiştiği çevre ve aile içi iletişimle alakalı olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan Crick, Casas, and Ku (1999); Ostrov (2004); Ostrov and Keating (2004); Ostrov vd. (2004) saldırganlık konusunda erkek çocukların saldırganlık eğilimlerinin kız çocuklarına göre daha fazla olduğunu vurgularken; Sánchez-Martín vd. (2000) ise çalışmalarında duygusal saldırganlık konusunda kız çocuklarının daha baskın olduklarına dikkat çekmişlerdir.

5.1.2. Yaş Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları

Açık/fiziksel saldırganlık davranışlarının annenin ve babanın çalışma durumuna, aile yapılarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır.

*Çalışmaya katılan okul öncesi öğrencilerinin sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların yaşları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında “olumlu sosyal davranış” alt ölçeğine göre anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve 6 yaş ile 4 ve 5 yaşlar arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılık Yaşı 6 olan çocukların yaşları 4 ve 5 arasında olan çocuklara göre daha uyumlu davranış sergilemelerindedir. Ailenin ilk çocuğu olan çocuklar açısından ise durum farklılık göstermektedir. Kardeşleri dünyaya gelmeden önce üzerlerine olan ilgi ve alakanın çocuklarda kıskançlık ve artık anne-babaları tarafından az sevildikleri ya da sevilmedikleri duygusunun yoğun yaşanabileceği sosyologlar tarafından belirtilmektedir. Benzer sonuçlar bazı araştırmacıların yaptıkları çalışmada da elde edilmiştir (Brody, Stoneman ve Gauger, 1996; Kolak ve Volling, 2010). 2 ile 4 yaş aralığında iken kardeşe sahip olan çocuk kendisinin artık sevilmediği, istenilmediği hissine kapılır (Brody, Stoneman and McCoy, 1994; Cicirelli, 1994; DeHart, 1999; Cole and Cole, 2001) yaptıkları çalışmalarında çocukların anne-babalarını öncelikle kardeşleri olmak üzere diğer yakınlarıyla paylaşma ve bir gün onların kendisini terk etme dürtüsüne bağlı olarak hareket ettiklerini ve kıskançlık duygusuyla birlikte saldırgan bir tutum sergilediklerini belirtmiştir. Bu durum cinsiyete göre de değişmektedir ve erkek çocuklarının kardeşlerini sahiplenme ve koruma dürtülerinin kız çocuklara göre daha düşük olduğu yönündedir.

Yavuzer'in (2007) yaptığı araştırmada; aileye yeni katılan kardeşin doğmasıyla beraber annelerin doğal olarak büyük çocukla daha az zaman geçirdikleri, onunla daha az oyun oynadıklarına dikkat çekilmiştir. Bu tutum sonucunda büyük çocuğun kardeşe karşı kızgınlık, kırgınlık gibi duygular hissetmesine veya bu duyguları anne ve babaya yöneltmesine neden olabileceğine vurgu yapmıştır. Kardeşe karşı öfkeye bağlı olarak duyulan kızgınlık, kırgınlık gibi hisler yalnızca ilk çocukta karşılaşılmamakta, diğer çocuklarda da görülebilmektedir.

5.1.3. Çocuk Sayısı Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları

*Çalışmaya katılan okul öncesi öğrencilerinin sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların kardeş sayıları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında “olumlu sosyal davranış” alt ölçeği bakımından anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve kardeş sayısı 3 ve 4 olanların uyumluluğu evde tek çocuk olanlara göre daha düzeyli ve anlamlı olduğu görülmüştür.

Yeni kardeşin doğmasıyla birlikte başlarda ilk çocukta büyük ilgi ve koruma duygusu uyanmaktadır. Bununla beraber ilk çocuk ilişkili duygular yaşamaktadır.

Scharf, Shulman ve Avigad-Spitz, (2005); Pike, Coldwell ve Dunn, (2005); Noller, (2005) gibi araştırmacılar kardeş bağının çoğu insanın yaşamlarında edindikleri en uzun süreli ilişki olduğunu söylemişlerdir. Kişilerin ekseriyetinin en azından bir kardeşe sahip olmasının bu kişilerin hayatında olumlu tutumlar sergilemesine yol açtığını iddia etmiş; hatta kardeşler arasındaki etkileşimin ileriki yaşamlarında (ilişki, evlilik ve ebeveynlik gibi) içten, candan ve hayat boyu sosyal destek olma gibi olumlu özelliklerin gelişmesine zemin hazırladığını söylemişlerdir. Kişilerin sahip oldukları kardeşleri onların yalnızca birbirlerinin sosyal ve bilişsel becerilerini etkilemekle kalmazlar, ayrıca ömür boyu süren destekleyici ve olumlu bir ilişki olarak da varlığını sürdürür (Kılıçarslan, 2001). Kardeşler, birbirlerine model olmanın yanında dış çevreyle etkileşimlerin sağlanmasıyla birlikte, sevgi, saygı ve güven duygularının paylaşımı için uygun bir ortam oluşturur (Yiğen, 2005).

Çocuklar başta anne-babaları olmak üzere başka büyük aile bireyleriyle, akranlarıyla, genellikle kardeşleriyle olan ilişkiler ağının içinde yetişirler. Kardeşler, neredeyse bütün çocukların sosyal yaşamlarının vazgeçilmez öznesidir ve birbirlerine başta oyun arkadaşı, bakımını yapan kişi, öğretmen, destek sağlayıcı bir kaynak, bazen de hayatlarında sorun oluşturan bir öge haline gelebilir. Kılıçarslan (2001)'de yaptığı çalışmada; kardeşlerin çoğu zaman kıskançlıklara bağlı olarak birbirleriyle olan rekabet dürtüleriyle hareket ettikleri hatta saldırganlık düzeyinde davranabildiklerini belirtmişlerdir.

5.1.4. Doğum Sırası Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları

Çalışmaya katılan okul öncesi öğrencilerinin sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların doğum sıraları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında “olumlu sosyal davranış” alt ölçeği bakımından anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve doğum sıraları 1 ve 2 olanların uyumluluğu doğum sırası 4 ve üzeri olanlara göre daha anlamlı olduğu görülmüştür.

Yavuzer (2007) yılında yaptığı çalışmasında; kardeşler arası kıskançlıkta ilk çocuğun anne-babanın olumlu/olumsuz yaklaşımına göre değişim gösterdiğine dikkat çekmiştir. Anne-babanın yeni doğan kardeşe yönelik tutumlarını dikkatle izleyen büyük kardeşlerde ilk başlarda sahiplenme, akabinde ise kıskançlık ve anne-babanın dikkatini çekmeye yönelik eğilim gösterme gibi duygusal yaklaşımlara yol açacağını vurgulamıştır. Yiğen (2005) kardeşler arası diyalog ve iletişimde; çocukların bakış açılarına göre, mükafatı anne ve baba sevgisi olan bir yarışma içinde bulunan iki düşman olarak tanımlamışlardır. Bazı araştırmacılara göre ise çocuk, annenin sadece kendisini sevmesini, diğer kardeşlerinin kendi kadar önemli olmamasını ister.

5.1.5. Anne Eğitim Düzeyi Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları

*Çalışmaya katılan okul öncesi öğrencilerinin sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların anne eğitim durumları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında “olumlu sosyal davranış” alt ölçeği bakımından anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve anne eğitim düzeyi üniversite olanların ilkökul ve lise olanlara göre daha olumlu olduğu görülmüştür.

Günindi (2008), Arı ve Seçer (2003) anne eğitiminin çocuk gelişiminde etkilerini olumlu yönde olduğunu vurgulamışlardır. Anne eğitim düzeyi üniversite olan çocukların annelerinden edindikleri empati kurma ve karşısındaki kişiyi algılamalarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Anne eğitim düzeyi üniversite olan çocukların el becerileri ve dil gelişimlerinin yüksek olduğu, kendilerini ifade etmede daha yetenekli olduklarına dikkat çekmişlerdir.

Anne-baba eğitiminin çocuklar üzerinde doğrudan etkisinin olduğunu Gülay (2010) yılındaki çalışmasında belirtmiştir. Bu çalışmada; anne-babanın eğitim düzeyi başta olmak üzere akranlarla ilişkiler, kardeş sayısı, aile içi iletişim ve sosyal çevreyle

etkileşimin çocukta model olma, davranışları öğretme gibi faktörler üzerinde etkisinden bahsetmektedir.

5.1.6. Baba Eğitim Düzeyi Açısından Çocuğun Sosyal Davranış Sonuçları

*Çalışmaya katılan okul öncesi öğrencilerinin sosyal davranış alt ölçeklerine göre yapılan ANOVA analizi sonucunda çocukların baba eğitim durumları ile sosyal davranış ölçek ortalamaları arasında “olumlu sosyal davranış” alt ölçeğine göre anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Farklılığın nedenine çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Tukey yöntemi ile bakılmış ve baba eğitim seviyesi üniversite olanların lise olanlara göre daha olumlu olduğu görülmüştür.

Chaplin (2005)'in yılında yaptığı araştırmada geleneksel baba tavırlarıyla karşı karşıya kalan kız çocuklarında boyun eğici ve kaderci bir eğilim, erkek çocuklarında ise uyumsuz ve özellikle kız kardeşlerine yönelik kötü davranışlar sergilediklerini gözlemlemişlerdir. Baba eğitim düzeyi arttıkça bu durumda farklı tutumlar tespit edilmiştir. Aile yapısı demokrat olan ailelerde ise çocukların özgüven ve davranış şekillerinde olumlu tutumlar sergiledikleri tespit edilmiştir.

Hamarta (2007) yaptığı araştırmada; anne babalarını demokrat olarak algılayan çocukların sosyal problem çözme puan ortalamalarının, anne babalarını otoriter olarak algılayan çocuklardan yüksek olduğuna dikkat çekmiştir. Özellikle baba tutumlarından dolayı aile içi etkileşimde otoriter babaların çocuklarında, demokrat babalara göre düşük çıkmıştır.

Çocuklarda depresif kişilik sergileyenlerin baba tutumlarının otoriter olduğu ve bu çocukların tutumlarının daha olumsuz olarak kaydedilmiş ve daha az işbirliği yaptıkları tespit edilmiştir (Tse and Bond, 2004; Liu, 2004).

Yılmaz (2014) araştırmada; ortaokul öğrencilerinde algılanan ebeveyn tutumları ile sosyal ve duygusal öğrenme becerileri arasında problem çözme, iletişim, stresle başa çıkma, kişilik değerlerini geliştiren becerilerde iyi olduğu bulgusuna rastlanmıştır.

5.2. ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular göz önünde bulundurularak ;

Başta anne-baba ile öğretmen olmak üzere her yetişkinin, sosyo-kültürel, toplumda var olan geleneksel kabullerden uzak; karşısındakine fiziksel zarar vermeyi

öğreten, tutum, hareketler, davranışların reddedilmesinin yanında fiziksel zarar vermeye ortam hazırlayan teknoloji, medya kullanımının sınırlandırılmasına;

Açık/fiziksel saldırganlığın çocuklarda öğrenme ve uygulama temelinden uzaklaştırılmasına; öncelikle değişime öncelikle erkek çocuklara sağlanan fiziksel güç gösterimini kullanımı destekleyen nitelikteki oyun ve oyuncaklardan başlanılmasının yararlı olacağı düşünülmelidir.

Çocuklardaki olumlu sosyal davranışların yaşla beraber arttığını gösteren bulgular doğrultusunda; Bebeklikten tüm gelişim süreci boyunca günlük hayatta, doğal ortamlarda olumlu sosyal davranışlarla ilgili algı ve niyetlerini destekleyici örnekler sunulmalıdır. Toplumda var olan cinsiyete yönelik yargılarından kurtularak, yardımlaşma, paylaşım, kibarlık, empati ve işbirliği gibi davranışların –insana özgü olduğu, farklı cinsiyetteki çocukların da yaşamını kolaylaştırıcı etkiye sahip olduğu bilinerek bu davranışlar üzerinde ev ve okul ortamında durulmalıdır.

Alan yazın incelendiğinde; saldırgan davranışların cinsiyetle ilgili tüm bulgular gibi bu araştırma da kız çocuklarının dolaylı olarak akranları arasındaki ilişkilere müdahale ettiğini; erkek çocukların ise doğrudan akranlarıyla aralarındaki ilişkiye müdahale ettikleri görülmektedir. İlişkileri bozmak, yıpratmak temelli dolaylı saldırganlık çeşidinin kız çocukları arasında yükseldiği ve sosyal ilişkiler konusunda yaptırımlarının erkek çocuklara göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Erkek çocuklarda ise aksine akranlarıyla itişme-kakışma gibi doğrudan karşısındaki bireylere yönelik geliştiği ve bunun “geleneksel” erkek çocuğu yapar veya hakkıdır gibi algılandığı göz önünde bulundurulmalı ve bu davranıştan vazgeçilmelidir.

Yaşadığımız toplumunda saldırganlıkla ilgili olumlu farkındalık sergileyebilmesi adına bilgilendirme şarttır. Günümüzde hala yetişkinlerin neredeyse ekseriyetinde ilişkilerde daha ziyade olumsuz “geleneksel toplum davranışlarının” saldırganlık tutumu olduğunun farkında olmayacak kadar davranışları benimsemiş hatta huy edinmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu durumun düzelmesinde, anne-baba kadar okul öncesi öğretmenlere de sorumluluk düşmektedir.

Çocuğun yaşı ilerledikçe saldırgan davranışta bulunma sıklığının artmasında iletişim araçlarından birisi olan dil gelişiminin olumsuz şekilde kullanılması da etkilidir. Aile, okul ve sosyal çevre bağlamında olumlu örnek davranışların geliştirilmesine veya düzeltilmesine dikkat edilmelidir.

Ekonomik sebeplerden dolayı annesi çalışan çocuklarda saldırganlık tutumunun daha sık görülmesi annelerin çocuklarıyla yeterince ilgilenemedikleri yargısına yol açmakla beraber; anne-baba eğitim düzeyi yüksek olan ve demokrat bir aile yapısına sahip olan çocuklarda aksine olumlu sosyal davranışlar olarak görülmektedir.

Anne ve babalarının eğitim düzeyi yüksek ve demokrat aile yapısında yetişen çocukların sosyal çevrelerinde ve akademik başarılarında olumlu yaklaşımlar sergiledikleri ve özgüvenlerinin yüksek olduğuna dikkat çekilmelidir.

Bu tür çalışmalarla toplumumuzda var olan sosyal davranışların seyrini belirleyen ve sosyo-psikolojik etkisi bulunan değişkenlerin incelenmesi sonucunda, mevcut durumun tespiti ve akabinde önleyici ve gerekiyorsa müdahale edici programlarla var olan durum iyileştirilmeli ve uygulanmalıdır. Fakat bu tür programlar değerlendirilmeli, etkililiği araştırılmalı sonra uygulanmaya konması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmetoğlu, E. (2009). *Sosyal gelişim. erken çocukluk gelişimi ve eğitimi* (Ed: Y. Fazlıoğlu), 39-62, Kriter Yayınları, İstanbul.
- Akfirat Ö.F. (2006). Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Yeterlilik. *Sosyal Beceri ve Yaratıcı Drama Yaratıcı Drama Dergisi*, Cilt 1 Sayı 1.
- Alkan, Ç. (2003). Çocuklarda sosyal, duygusal ve zihinsel gelişim. *Genel Psikoloji Makaleleri*, Sayı: 006, Toplum Postası Gazetesi, Londra, İngiltere.
- Altınoğlu-Dikmeer, D.İ. (1997). *Sosyal beceri eğitiminin sosyal içedönük ergenlerin içe dönüklük düzeylerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aral, N. Duman, T. (2017). *Eğitim psikolojisi*. Pegem Akademi, Ankara.
- Aral, N., Kandır, A., Yasar, M.C. (2003). *Okul öncesi eğitim* (İkinci Baskı). Ya-Pa Yayınları, İstanbul.
- Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş. & Çimen, S. (2001). *Çocuk gelişimi*. (İkinci Baskı). Ya-Pa Yayınları, İstanbul.
- Archer, J. and Coyne, S. M. (2005). An integrated review of indirect, relational, and social aggression [Dolaylı, ilişkisel ve sosyal saldırganlığın bütünleştirilmiş bir derlemesi]. *Personality and Social Psychology Review*, 9 (3), 212-230.
- Arı, M., Tuğrul, B. (1996). Okul öncesi eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 132: 18.
- Arı, R. ve Dereli, E. (2008). *Çocuklar için sosyal beceri eğitim programının 6 yaş çocukların sosyal problem çözme becerilerine etkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Arı, R. ve Şahin Seçer, Z. (2003). Farklı ana baba tutumlarının çocukların psikososyal temelli problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 10, 451-463.
- Atay, M. (2011). *Erken çocukluk döneminde gelişim II*. Kök Yayıncılık, Ankara.
- Aydın, A. (2010). *Sınıf yönetimi* (12. Baskı). Pegem Akademi, Ankara.
- Aydın, B. (1997). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. Marmara Üniversitesi Yayınları Vakfı No: 1, İstanbul.
- Baran, G. (2005). Dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışlarının ve aile ortamlarının incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 321.
- Baran, G. (2011). *Sosyal gelişim. Çocuk gelişimi* (Ed: N. Aral ve G. Baran). 193-222, Ya-Pa Yayın A.Ş. İstanbul.
- Baron, R.A., Byrne, D. and Branscombe, N.R. (2006). *Social psychology*. Allynand Bacon, Boston.
- Başaran, İ.E. (1982). *Eğitim psikolojisi*. Ankara.
- Bayhan, P. S ve Artan, İ. (2005). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Morpa Yayınları, İstanbul.
- Bayhan-San, P. ve Artan S. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Morpa Yayınları, İstanbul.
- Bee, H. and B., Denise (2003). *The developing child*, Tenth Edition. Pearson, U.S.A.

- Beyazkürk, D., Anliak, S., ve Dinçer, Ç. (2007). Çocuklukta akran ilişkileri ve arkadaşlık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 26, 13-26.
- Binbaşıoğlu, C. (1990). *Gelişim psikolojisi - gelişim süreçleri ve eğitim ilkeleri gelişim psikolojisi -gelişim süreçleri ve eğitim ilkeleri*. Binbaşıoğlu Yayınları, Ankara.
- Birsen, G. (1991). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme, aile yazıları I, temel kavramlar yapı ve tarihi süreç. *Bilim Serisi 5/1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları*, s.205-223, Ankara.
- Bonica, C., Arnold, D. H., Fisher, P. H., Zeljo, A. and Yershova, K. (2003). Relational aggression, relational victimization and language development in preschoolers [Okul öncesi çocuklarında ilişkisel saldırganlık, ilişkisel kurbanlık ve dil gelişimi]. *Social Development*, 12 (4), 551-562.
- Budak, S. (2003). *Psikoloji sözlüğü* (2. baskı). Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8(32), 470-483.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi, Ankara.
- Cartidge, G. and Milburn, J.F. (1992). *Teaching social skills to children*. Pergamon Pres, New York.
- Casas, J. F., Weigel, S. M., Crick, N., Ostrov, J. M., Woods, K. E., Jansen Yeh, E. A. and Huddleston-Casas, C. (2006). Early parenting and children's relational and physical aggression in the preschool and home contexts [Okul öncesi kurumlarda ve ev ortamlarında ilişkisel ve fiziksel saldırganlık ve erken anne-baba tutumları]. *Applied Developmental Psychology*, 27, 209-227.
- Chen, X. He, Y. Chang, & Liu, H. (2005) The peer group as a context: Moderating effects on relations between maternal parenting and social and school adjustment in Chinese children. *Child Development*, 76, 417-434
- Crick, N. R., Casas, J. F. and Mosher, M. (1997). Relational and overt aggression in preschool [Okul öncesinde ilişkisel ve açık saldırganlık]. *Developmental psychology*. 33(4), 579-588.
- Crick, N. R., Ostrov, J. F. and Kawabata, Y. (2007). *Relational aggression and gender: An Overview*. D. J. Flannery, I. Waldman, A. Vazsonyi (Eds.). The Cambridge Handbook of Violent Behavior and Aggression, s. 245-259.
- Crick, N., Casas, J.F. and Ku, H. C. (1999). Relational and physical forms of peer victimization in preschool [Okul öncesi dönemde akran kurbanlığının ilişkisel ve fiziksel şekilleri]. *Developmental Psychology*, 35 (2), 376-385.
- Cüceloğlu, D. (1992). *İçimizdeki çocuk*. Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Cüceloğlu, D. (2014). *İçimizdeki çocuk*. Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Çağdaş, A. Seçer Şahin, Z. (2002). *Çocuk ve ergenlerde sosyal ve ahlak gelişimi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Çubukçu, Z., Gültekin, M. (2006). *İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler bilgisi*. Sayı 37: 156.
- Demiriz, S., Karadağ, A. ve Ulutaş, A. (2003). *Okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim ortamı ve donanımı*. Anı Yayıncılık, Ankara.

- Demirkaya, H. (2012). *Bireysel ve örgütsel boyutlarıyla sosyal davranış. Görgü-Protokol*. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Dikmeer, D. ve Altınoğlu, İ. (1997). *Sosyal beceri eğitiminin sosyal içedönük ergenlerin içedönüklük düzeylerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Duncan, G. J., Brooks-Gunn J. and Klebanov P.K. (1994). Economic deprivation and early childhood development. *Child Development*, 65, 296-318.
- Durkin, K. (1995). *Developmental social psychology: From infancy to old age*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Dursun, M.A. ve Ünüvar, P.(2011). Okulöncesi eğitim döneminde yaratıcılığı engelleyen durumlara ilişkin ebeveyn ve öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, yıl 11, 21:110 -133
- Durualp, E. (2009). *Anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum ve becerilerine oyun temelli sosyal beceri eğitiminin etkisinin incelenmesi, Çankırı örneği*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekici Yaşar., F, Göger. G. (2018). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile aile özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ulakbilge*, Cilt 6, Sayı 26, Volume 6, Issue 26
- Ellis, S. J. (1988). *Sociolinguistic survey report: Daly river region languages*. In Michael J. Ray (ed.), *Aboriginal language use in the northern territory: 5 reports*, 33-66. Work papers of the summer institute of linguistics, Australian aborigines and islanders branch B, 13. Summer Institute of Linguistics, Darwin.
- Erden, M. ve Akman, Y. (1996). Eğitim psikolojisi: *Gelişim-Öğrenme-Öğretme*. Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, F. (2002). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sosyal becerilerin sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet ve yaş ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erol, N., Kılıç, C., Ulusoy, M., Keçeci, M. & Şimşek, Z. (1998). *Türkiye ruh sağlığı profili raporu* T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Ankara.
- Erwin, P. (1993). *Friendship and peer relations in children*. John Wiley & Sons Publishers, New York.
- Farrington, D.P. (1989). *Early predictors of adolescent aggression and adult violence*. Violence and Victims, Vol. 4, No. 2, Institute of Criminology, Cambridge University, Cambridge, England.
- Gürsoy, F. (2015). Annesi çalışan ve çalışmayan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, C.1, S. 6-7, s. 10-13.
- Foster, S. L. (2005). *Aggression and anti social behavior in girls*. *Handbook of Behavioral and Emotional Problems in Girls*. s. 149-180, Springer Link.
- Gay, L.P. (1987) *Educational research competencies for analysis and application*. Columbus: Merrill Publishing Comp.
- Göktaş, İ. (2015). *Aile katılımı ve sosyal beceri eğitimi programlarının tek başına ve birlikte 4-5 yaş çocuklarının sosyal becerileri ve anne-çocuk ilişkileri üzerindeki*

etkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

- Gözütok, D. (2008). *Eğitim ve şiddet*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Green, M. and Piel, J.A. (2002). *Theories of human development a comparative approach*. Allyn& Bacon, U.S.A.
- Gülay, H. & Akman, B. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler*. Pegem Akademi, Ankara.
- Gülden, U. B., Zeynep, Ş., Berrin, A. (2008). Okul öncesi eğitim alan çocukların davranış problemlerinin anne ve öğretmen değerlendirilmeleri açısından karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (H.U. Journal of Education) 34: 263-275.
- Günalp, A., Kabadayı, A. (2007). *Farklı anne-baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki 5-6 yaş grubu çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Aksaray.
- Güngörmüş, O. (1992). *Babanın çocuğun zekâsı, akademik başarısı ve benlik kavramı üzerine etkisinin araştırılması*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Günindi, N. (2008). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri ile anne-babalarının empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hamarta, S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin sosyal problem çözme becerilerinin algılanan anne-baba tutumları açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Hay, D.F., Payne, A., and Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood [Çocuklukta akran ilişkileri]. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 (1), 84-108.
- Hodges, E. V. E., Malone, M. J., & Perry D. G. (1997). Individual risk and social risk as interacting determinants of victimization in the peer group. *Developmental Psychology*, 33, 1032-1039
- Juliano. M., Werner, R. S. and Cassidy, K. W. (2006). Early correlates of preschool aggressive behavior according to type of aggression and measurement [Saldırganlık tipi ve ölçümüne göre okul öncesinde görülen saldırgan davranışların erken ilişkileri]. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27 (5), 395-410.
- Kabakçı, Ö.F. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sosyal duygusal öğrenme becerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2006). *Yeni insan ve insanlar*. Evrim Yayınevi, İstanbul.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Kültürel psikoloji-Kültür Bağlamında insan ve aile*. Evrim Yayınları, İstanbul.
- Kail, R.V. (1998). *Children and their development*. Prentice- Hall, New Jersey.
- Kandır, A. (2004) *Çocuğum büyüyor*. Morpa Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

- Kandır, A., Alpan, Y. (2008). *Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi, Aile ve Toplum*. Cilt: 10 Sayı: 4 ISSN: 1303-0256 s. 35.
- Karaca, N. H., Gündüz, A. ve Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışının incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 4, 65-76.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemi:kavramlar-ilkeler-teknikler* (33. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Kaya, A., Bozaslan, H., ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 208-225.
- Kaymak Özmen, S. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 27-39.
- Koçak, N. Ve Tepeli, K. (2004). 4-5 yaş çocuklarının sosyal ilişkiler ve işbirliği davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi I. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi, Kongre Kitabı*, Cilt: 2. s. 9-13.
- Kowalski, H., Wyver, S., Masselos, G., DeLacey, P. (2004). Toddlers emerging symbolic play. *Early Childhood Development and Care*, 174 (4), 389-400.
- Ladd, G. (2007). *Social learning in the peer context*. O.N. Sarachove B. Spodek (Ed.) Contemporary Perspectives on Socialization and Social Development in Early Childhood Education. Charlotte: Information Age Publishing, s. 133-164.
- Ladd, G.W., Birch, S.H. and Buhs, E.S. (1999). Children's social and scholastic lives in kindergarten: Related spheres of influence? [Çocukların anaokulunda sosyal ve eğitsel yaşantıları: Etki alanı ile ilişkilendirilmesi]. *Child Development*, 70 (6), 1373-1400.
- Lindsey, E. W. (2002). Preschool children's friendships and peer acceptance: Links to social competence [Okul öncesi dönem çocuklarının arkadaşlıkları ve akran kabulü: Sosyal yeterlilikle bağlantıları]. *Child Study Journal*, 32 (3), 145-155.
- McDevitt, T. M. and Ormrod, J. E. (2007). *Child development and education*. Pearson, New Jersey.
- Megep (Mesleki eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi projesi). (2007). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). *Okul öncesi eğitimi programı*. Ankara.
- Odom, S. L. (2000). *Preschool inclusion. What we know and where we go from here*, Topics in Early Childhood Special Education, 20, 20-27.
- Oktay, A (2002). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem*. Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- Orçan, M. (2008). *Erken çocukluk döneminde gelişim* (I. Baskı). Pegem Akedemi, Ankara.
- Ostrov, J. M. (2004). Forms and functions of aggression during early childhood: a longitudinal study. Ph.D. *Dissertation, University of Minnesota, Minnesota*.

- Ostrov, J. M. and Keating, C.F. (2004). Gender differences in preschool aggression during free play and structured interactions: An observational study [Okul öncesi saldırganlığında serbest oyun ve yapılandırılmış etkileşimler süresince cinsiyet farklılıkları: Gözlemsel bir çalışma]. *Social Development*, 13(2), 255-277.
- Ostrov, J. M., Woods, K.E., Jansen, E.A., Casas, J. F. and Crick, N. R. (2004). An observational study of delivered and received aggression, gender, and social-psychological adjustment in preschool: "This white crayon doesn't work..." [Okul öncesi dönemde cinsiyet, sosyal-psikolojik uyum ve gösterilen ve maruz kalınan saldırganlık üzerine gözlemsel bir çalışma: "Bu beyaz boya boyamıyor..."]. *Early Childhood Research Quarterly*, 19, 355-371.
- Önder, A. (2005). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. A, Oktay ve Ö. Polat Unutkan (Yay. Haz.). Okul öncesi eğitimde güncel konular, s. 131-146, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Özabacı, N. (2006). Çocukların sosyal becerileri ile ebeveynlerin sosyal becerileri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, 16 (1); 163-179.
- Özaydın, L. (2006). *Arkadaşlık becerilerini geliştirme programının özel gereksinimi olan ve olmayan okul öncesi çocuklarının sosyal etkileşimlerine etkisi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özbey, S. (2009). *Anaokulu ve anasınıfı davranış ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması ve destekleyici eğitim programının etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbey, S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6); 493-517.
- Özgül, G. S. (2011). *Okul öncesi eğitim ortamlarının kalite değişkenleri açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Öztürk, A. (2008). *Okul öncesi eğitimin ilköğretim birinci- üçüncü sınıf öğrencilerinin sosyal becerilerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özyürek, A, Ceylan, Ş. (2014). Okul öncesi çocuklarda sosyal becerilerin desteklenmesi konusunda öğretmen ve veli görüşlerinin belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 35, ss. 99-114.
- Pekdoğan, S. (2011). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden beş-altı yaş çocuklardaki sosyal becerilerin bazı özellikler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya
- Rodkin, P. C., & Hodges, E. V. E. (2003). Bullies and victims in the peer ecology: Four questions for psychologists and school professionals. *School Psychology Review*, 32 (3), 384-400.
- Roseberry, L. (1997). *An applied experimental evaluation of conflict resolution curriculum and social skills development*. Unpublished PhD. Thesis, Loyola University, Chicago.

- Sánchez-Martín, J. R., Fano, E., Ahedo, L., Cardas, L., Brain, P. F. Azpiroz, A. (2000). Relating testosterone levels and freeplay social behavior in male and female preschool children [Okul öncesi dönemdeki kız ve erkek çocukların serbest oyun sosyal davranışı ve testosteron düzeyi ilişkisi]. *Psychoneuroendocrinology*, 25, 773-783.
- Sarason, B.R., Sarason, I.G., Hacker, T.A. and Beshman, R.B. (1985). Concomitants of social support: social skills, physical attractiveness and gender. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49 (2), 469-480.
- Schaffer, H. R. (2007). *Social development*. Blackwell Publishing, Madlen.
- Selçuk, Z. (1996). *Eğitim psikolojisi*. Dördüncü Baskı, Atlas Kitabevi, Konya.
- Senemoğlu, N. (2009). *Gelişim, öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi, Ankara.
- Seven, S. (2007). Ailesel faktörlerin altı yaş çocuklarının sosyal davranış problemlerine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Yaz 2007*, Sayı 51, s: 477-499
- Şahin, H. (2006). Öfke denetimi eğitiminin çocuklarda gözlenen saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3, (26), 47-61.
- Thompson, M., O'Neill Grace, C. and Cohen, L.J. (2002). *Çocuğunuzun arkadaşlık ilişkileri*. Çev. E.N. Boylu, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Tuğrul, B. (2006). Okul öncesi eğitimde kalite. III. *Uluslararası Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, Çanakkale.
- Tutkun, C. (2012). *60-72 aylık çocukların sosyal becerilerinin anne ve öğretmen değerlendirmelerine göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ünal Güçlü, G. (2015). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranışlarıyla anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Volling, B. L., Belsky, J. (1992). The contribution of motor-child and father child relationships to the quality of sibling interaction: A longitudinal study. *Child Development*, 63 (2):1209-1222.
- Yavuzer, H. (2001). *Çocuk psikolojisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2011) *Ana baba okulu*, Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Yeşilyaprak, B. (2012). *Eğitim psikolojisi (Gelişim-Öğrenme-Öğretim)*. Pegem Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, F. (2014). *Ortaokul 6.7.8. sınıf öğrencilerinin algılanan ebeveyn tutumları ile sosyal duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, N. (2003). *Türkiye'de okul öncesi eğitimi*. Sevinç, M. (Ed.) Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar 1, s. 12-17, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Yumuş, M. (2013). *Okul öncesi eğitimcileri 36 - 72 ay aralığındaki çocukların davranış problemleri ile ilgili görüşlerinin incelenmesi ve başa çıkma stratejilerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Yurdakavuştu, Y. (2012). *İlköğretim öğrencilerinde duygusal zekâ ve sosyal beceri düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Zengin, E. (2008). *Anne baba tutumları ile adölesan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

EK 1

ADAY KAYIT FORMU

EK-1

ÇOCUĞUN

T.C Kimlik No : _____
 Adı-Soyadı : _____
 Cinsiyeti : _____
 (*) Veli kim? : _____
 Anne Baba Birlikte mi? : _____
 Kiminle oturuyor? : _____
 Oturduğu ev kira mı? : _____
 Kendi odası var mı? : _____
 Ev ne ile ısınıyor? : _____
 Okula nasıl geliyor? : _____
 Aile dışında kalan var mı? : _____
 Geçirdiği kaza : _____
 Geçirdiği ameliyat : _____
 Kullandığı cihaz protez : _____
 Geçirdiği hastalık : _____
 Sürekli kullandığı ilaç : _____
 Kardeşi sayısı : _____
 Kilo : _____
 Boy : _____

Doğum ısrarı

ANNE   **BABA**

Sag Ölü   Sag Ölü

T.C Kimlik No : _____
 Adı-Soyadı : _____
 Öğrenim Durumu : _____
 Mesleği : _____
 E-Posta Adresi : _____
 Sürekli Hastalığı : _____
 Engel Durumu : _____
 Tel (Ev) : _____
 Tel (Çep) : _____
 Tel (İş) : _____

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ

- Davranış bozukluğu
 - Dil ve konuşma
 - Görme ve Az görme
 - Görme ve Görmeyen
 - İşitme İşitileli
 - Ortopedik-alt beden kullanamıyor
 - Ortopedik-alt ve üst beden kullanamıyor
 - Ortopedik-üst Beden kullanamıyor
 - Otizm
 - Ruhsal ve duygusal - hiperaktivite
 - Ruhsal ve duygusal - özel öğrenme güçlüğü
 - Ruhsal ve duygusal - özel öğrenme güçlüğü ve hiperaktivite
 - Serebral palsi
 - Süreçten hastalığı var
 - Üstün yetenek
 - Zihinsel

- Sakat Çocuğu
 Gazi Malül Çocuğu
 2828 SHCEK Kanununa tabii
 Yarıtdından geldi

Aile Gelir Durumu

Çok iyi   İyi   Orta   Düşük   Çok düşük

_____
 Velinin İmzası

Adı Soyadı

(*) Veli anne-baba dışında birisi ise, T.C numarası ile birlikte adı -soyadı ve yakınlık derecesi yazılır

EK 2

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Fakültesi
Temel Eğitim Bölümü
Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı

15.11.2018

Sayın Müge ŞEN,

Okulöncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu'nun Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması (2011)* isimli çalışmamızın, ilgili yerlerde kaynak gösterilme şartıyla kullanılması uygun bulunmuştur. Adı geçen çalışmadaki ölçme aracı sadece yüksek lisans tez çalışmasında kullanılabilir ve başkalarına verilemez. Tezin/Araştırmanın tamamlanmasından sonra bir örneğinin tarafıma gönderilmesini rica ederim.

Araştırmacı

Dr. Öğr. Üyesi. Müge ŞEN
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi
Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı

Okulöncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu'nun Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması (2011)* yüksek lisans tez çalışmam dışında başka bir araştırmada, izin alınmadan kullanılmayacak, tarafımdan başkalarına verilmeyecektir.

Zeycan ÇELİK
İnönü Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

* Şen, M. ve Arı, M. (2011). Okulöncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu'nun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 1-28.

EK 3

T.C.
ELAZIĞ VALİLİĞİ
Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 79137285-605.01-E.24501400
Konu : Araştırma İzni

19.12.2018

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi :a) MEB'e Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzni 2012/13 sayılı Genelgesi.
b) İnönü Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 10/12/2018 tarih ve E.25734 sayılı yazısı.

İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Zeycan ÇELİK'in, "4-6 Yaş Grubu Çocukların Sosyal Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" konulu yüksek lisans tezi anket çalışmasına veri oluşturmak amacıyla yapacağı anket çalışmasını Müdürlüğümüze bağlı ilimiz merkez anaokulları ve ilkokullarda görev yapmakta olan öğretmenlere yönelik anket ve uygulama izin isteği, ilgi (b) yazı ile bildirilmiştir.

Konu ile ilgili olarak Müdürlüğümüz AR-GE Biriminde MEB'e bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Genelgesi'ne bağlı olarak oluşturulmuş olan Bilimsel Araştırma İzni Değerlendirme Komisyonu 17/12/2018 tarihinde Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Şubesi AR-GE Biriminde toplanarak başvuru hakkında gerekli incelemeyi yapmıştır. Söz konusu anket çalışmasının Müdürlüğümüze bağlı ilimiz merkez anaokulları ve ilkokullarda görev yapmakta olan öğretmenlere yönelik gönüllülük esasına dayalı olarak, okul idarelerinin izni alınarak, çalışmaların eğitim öğretimi aksatmayacak şekilde 17/12/2018 - 11/01/2019 tarihleri arasında uygulamaya dahil edilen konularla sınırlı kalmak şartıyla, yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Fatih KÖMÜRLÜ
Müdür a.
Şube Müdürü

OLUR
19.12.2018
FeYZi GÜRTÜRK
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü